

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Způsob trávení volného času žáků 5. ročníku základních škol v Českém Krumlově a okolí

Vypracovala: Martina Koritarová
Vedoucí práce: PhDr. Iva Žlábková, Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucí práce PhDr. Ivě Žlábkové, Ph.D. za trpělivé vedení při tvorbě mé diplomové práce, za rady a připomínky během konzultací a za čas, který mi věnovala. Poděkování patří také dětem a učitelům základních škol, kteří se ochotně zúčastnili výzkumu, a mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá způsobem trávení volného času žáků 5. ročníků základních škol v Českém Krumlově a okolí.

Teoretická část přináší vhled do problematiky volného času a volnočasových aktivit se zaměřením na žáky mladšího školního věku z obecného hlediska.

Ve výzkumné části jsou zpracovány a vyhodnoceny poznatky z výzkumu, který byl proveden metodou dotazníkového šetření. Výzkumná část poskytuje přehled a srovnání, jakým způsobem tráví volný čas děti mladšího školního věku v Českém Krumlově a okolí a jakým způsobem se na trávení volného času podílí rodina.

Klíčová slova: volný čas, osobnost dítěte mladšího školního věku, volnočasové aktivity, volnočasové instituce.

Annotation

This Master's thesis deals with the way how pupils in the 5th grade of elementary school in Český Krumlov and its surroundings spent their leisure time. The theoretical part provides insight into the problematic of leisure time and leisure time activities with a focus on pupils of the lower elementary school age in general. In the research part, they are processed and evaluated findings from the research, which was conducted by the questionnaire inquiry method. The research part provides an overview and a comparison of manners how children of the lower elementary school age in Český Krumlov and its surroundings spend their leisure time and what is a contribution of their families to these activities.

Keywords: leisure time, personality of a child of the lower elementary school age, leisure time activities, leisure time institutions.

Obsah

Úvod.....	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Volný čas a výchova ve volném čase.....	8
1.1 Funkce výchovy ve volném čase	11
1.2 Cíle, podmínky a prostředky výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování	14
1.3 Požadavky na výchovu ve volném čase, v době mimo vyučování	16
1.4 Shrnutí.....	19
2 Charakteristika osobnosti dítěte mladšího školního věku	20
2.1 Tělesný a pohybový vývoj dítěte mladšího školního věku	21
2.2 Psychický vývoj dítěte mladšího školního věku	23
2.2.1 Rozumový vývoj	23
2.2.2 Citový a volní vývoj	25
2.3 Sociální vývoj dítěte mladšího školního věku	25
2.4 Shrnutí.....	26
3 Volnočasové aktivity	27
3.1 Obsah výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování	27
3.2 Organizované a neorganizované trávení volného času	29
3.3 Výchovné zhodnocování volného času	30
3.3.1 Ovlivňování volného času rodinou	31
3.3.2 Instituce zajišťující volnočasové aktivity.....	33
3.4 Shrnutí.....	39
Shrnutí teoretické části	40
II. EMPIRICKÁ ČÁST	41
1 Výzkumné šetření.....	41
1.1 Cíle výzkumu	41
1.2 Výzkumné otázky	41
1.3 Výzkumné metody	41
2 Vyhodnocení výsledků výzkumného šetření.....	43
2.1 Specifikace regionu Český Krumlov	43
2.2 Výzkumný soubor.....	44
3 Analýza a interpretace výsledků výzkumu	45
3.1 Rozdělení respondentů podle pohlaví a lokality.....	45
3.2 Volný čas po skončení vyučování.....	46

3.3 Návštěvnost kroužků.....	48
3.4 Druhy volnočasových aktivit	50
3.5 Pomoc při výběru kroužků	52
3.6 Kroužky navštěvované společně s rodiči.....	54
3.7 Informovanost rodičů	55
3.8 Důvody, proč děti nenavštěvují žádný kroužek	57
3.9 Volný čas o víkendu.....	59
3.10 Faktory ovlivňující způsob trávení volného času	61
4 Vyhodnocení výzkumných otázek.....	63
5 Diskuze	66
6 Závěr.....	68
Seznam použitých zdrojů	70
Přílohy:	73

Úvod

Motivací pro výběr tématu diplomové práce mi byla má učitelská praxe. Zajímá mě, co děti dělají po skončení vyučování. Zda mají možnost dále rozvíjet své znalosti a dovednosti získané ve škole a jestli se zabývají činnostmi, které jsou v souladu s jejich zájmy a potřebami a jestli využívají možnost navštěvovat kroužky, které jsou jim nabízeny ze strany školy, obce a dalších institucí zabývajících se zájmovou činností.

Práce se skládá z teoretické a empirické části. Úvodním tématem teoretické části je volný čas jako jedna ze základních oblastí výchovy dětí. Následně jsou vysvětleny pojmy výchova pro volný čas, ve volném čase a volným časem. Dále je pozornost věnována některým specifickým oblastem volného času, jako jsou funkce, cíle, podmínky a prostředí výchovy mimo vyučování. Podrobně jsou popsány také požadavky na výchovu ve volném čase. Dalším tématem je charakteristika dítěte mladšího školního věku zaměřená na psychický, sociální, tělesný a pohybový vývoj. V závěru teoretické části je věnována pozornost volnočasovým aktivitám, jejich obsahu, organizovanému a neorganizovanému trávení volného času, výchovnému zhodnocování volného času, institucím, které zajišťují volnočasové aktivity, a v neposlední řadě rodině, která je prvotním prostředím volnočasového života dětí.

Empirická část je věnována výzkumu zaměřenému na rozdíly v trávení volného času dětí ve městě a na vesnici a na odlišnosti ve způsobu trávení volného času u chlapců a u dívek. Výzkum byl zaměřen konkrétně na region Český Krumlov, jelikož jsem učitelkou na jedné základní škole v tomto regionu a zajímá mě, jak děti u nás zhodnocují čas v době po skončení vyučování.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část se zabývá několika klíčovými oblastmi: volný čas, volnočasové aktivity a charakteristika osobnosti dítěte se zaměřením na žáky mladšího školního věku. Prvním základním tématem této práce je volný čas a výchova ve volném čase. Volný čas bývá vymezen různými způsoby, proto jsou v práci citovány definice z různých odborných publikací tak, aby byla zachována objektivita a zdůrazněna problematika tohoto tématu.

Další oblast teoretické části je věnována charakteristice dítěte mladšího školního věku v době před vstupem na 2. stupeň základní školy a v době, kdy dítě začíná dospívat. Zejména pak vztahům, které se utvářejí mezi vychovávajícím a vychovávaným v podmínkách volného času.

Teoretická část diplomové práce je zakončena vymezením pojmu volnočasové aktivity. Dále kdo je účastníkem volnočasových aktivit a jakým způsobem je výchovně zhodnocován volný čas ve volnočasových institucích a v rodině, která je primární sociální skupinou podílející se na formování osobnosti dítěte a zároveň je prvotním prostředím zajišťující volný čas a výchovu svých dětí.

1 Volný čas a výchova ve volném čase

Následující kapitola vymezuje pojem volný čas. Zaměřuje se na souvislost tohoto pojmu s pojmem výchova a na to, jak lze volný čas smysluplně vyplnit, ať už v prostředí domova, ve škole nebo v institucích, které zajišťují volnočasové aktivity. Volný čas lze chápat jako čas, který nám zbývá po splnění všech povinností. Čas, který si můžeme organizovat sami. A v neposlední řadě čas, který nám přináší uvolnění a seberealizaci.

Každý jedinec má svůj volný čas a prožívá jej. Lze ho nazvat jako čas prázdný, který možno za daných podmínek naplnit podle vlastního uvážení a vnímat jej jako čas, který jedinci zbývá a je protívahou činností spjatých se zaměstnáním, sociálními

povinnostmi a biologickými nezbytnostmi. Své jméno „volný“ dostal po jednom ze symbolických hesel francouzské revoluce. Volnost je spojována s lehkostí, svobodou a sebeurčením, s něčím cenným a žádoucím. Je tomu opravdu tak? Slouží volný čas skutečně k plnému životu, o který nás připravuje práce a povinnosti?¹

Pro vymezení pojmu volný čas je potřeba vycházet z rozdělení veškerého času, který má člověk k dispozici, a to z oblasti povinností a z oblasti volného času. *Oblast povinností* zahrnuje nejen zaměstnání, péči o domácnost, ale také činnosti, které jsou nezbytné k zajištění biologických funkcí a časové ztráty související s plněním povinností. *Oblast volného času* lze definovat jako odpočinek, relaxaci, zábavu, zájmové činnosti a časové ztráty s těmito činnostmi související. Definice volného času se však ve většině výkladů liší. Volný čas můžeme vymezit jako čas umožňující svobodnou volbu. V negativním pojetí jako čas, který nám zbývá po splnění různých povinností. V pozitivním pojetí je to čas nezávislého a svobodného rozhodování pro činnosti, ale také čas, se kterým můžeme nakládat podle svého uvážení a ve kterém se můžeme věnovat činnostem, které děláme rádi, baví nás, máme z nich radost a přinášejí nám uvolnění.²

Volný čas dětí a mládeže se od volného času dospělých liší. Hlavně svým rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a závislosti a nezbytností pedagogického ovlivňování.

Ve srovnání s dospělými mají děti více volného času. Na jedné straně jsou jedinci, kteří mají volného času nedostatek. A na druhé straně jedinci, kteří ho mají nadbytek a svůj volný čas nedokáží smysluplně vyplnit. Obsah volného času je závislý na individuálních a věkových zvláštnostech dětí a bývá často pestřejší a rozmanitější než u dospělých. Věk dítěte, psychická a fyzická vyspělost, rodinné prostředí a nabídka volného času v daném regionu ovlivňuje zase míru samostatnosti. Důležité je i vedení a pedagogické ovlivňování. Děti tráví volný čas nejen doma, ale také ve škole, v institucích, které zajišťují výchovu mimo vyučování, a v neposlední řadě i na veřejných prostranstvích. Všechna tato prostředí se liší svou mírou

¹ SPOUSTA, Vladimír. *Teoretické základy výchovy ve volném čase: (Úvod do studia pedagogiky volného času)*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 15–16.

² HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 65–66.

organizovaností, možností spontaneity, bezpečností, pedagogického vedení, rozmanitostí či naopak jednotvárností prostředí, dozorem, mírou soukromí, kontakty s vrstevníky, volbou aktivit a pozitivními a negativními vzory, takže přináší své výhody i nevýhody.³

Volný čas dětí a mládeže má svou specifickou zvláštnost. Tou je pedagogické ovlivňování, které je žádoucí hlavně z výchovných důvodů. Děti se z nedostatku zkušeností nedokáží plně orientovat v oblastech zájmových činností a potřebují citlivý přístup při vedení. Vedení by mělo být nenásilné, činnosti pro děti přitažlivé a z hlediska obsahu pestré. Účast na činnostech by se měla vyznačovat dobrovolností.⁴

S pojmem volný čas souvisí i pojem výchova. Souvislost mezi těmito pojmy lze vyjádřit třemi způsoby: výchova pro volný čas (k volnému času), výchova ve volném čase, výchova volným časem. *Výchova pro volný čas* klade důraz na cílové zaměření této oblasti výchovy. V podstatě jde o utváření, rozvíjení a kultivování schopností, dovedností, motivace a kompetencí pro to, aby byl volný čas hodnotně využíván. *Výchova ve volném čase* zahrnuje specifické podmínky výchovy. Je součástí výchovného působení v té části života, o které člověk rozhoduje relativně svobodně a sám. Aktivity ve volném čase, příslušné instituce, použité metody a formy jako prostředky výchovy označuje pojem *výchova volným časem*. Všechny tyto způsoby vyjadřující souvislost mezi výchovným procesem a volným časem se od sebe liší. Záleží na tom, zda bereme v úvahu cíle, podmínky výchovy nebo prostředky výchovy. Naplňování volného času je tedy současně cílem, podmínkou i prostředkem.⁵

S pojmem výchova ve volném čase je v současné době používán i termín *výchova mimo vyučování*. Tyto dva pojmy jsou si blízké, ale nejsou totožné. Výchova ve volném čase se zabývá nejen výchovou dětí a mládeže, ale zahrnuje i výchovu dospělých a seniorů. Výchova mimo vyučování se zabývá výchovou dětí v období školní docházky v době po skončení vyučování a z hlediska obsahu činností je tento pojem širší než pojem výchova ve volném čase. Zahrnuje nejen aktivity ve volném čase, jako

³ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 66–67.

⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 13–14.

⁵ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 67.

jsou odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, ale i oblast dětských povinností zajišťující sebeobsahu a přípravu na vyučování.⁶

Výchova mimo vyučování se uskutečňuje převážně ve volném čase, je institucionálně zajištěná, probíhá mimo povinné vyučování a mimo vliv rodiny. Poskytuje možnost výchovně působit na jedince a tím ho vést k efektivnímu využití volného času, formovat hodnotové zájmy, rozvíjet specifické schopnosti a upevňovat morální vlastnosti. Odpočinek, rekreace a zábava přináší uvolnění a má pozitivní dopad na duševní zdraví a pozitivně se odráží i ve studijních a pracovních výkonech. Hodnotné a trvalé celoživotní zájmy kladně ovlivňují i vztahy v rodině. V souvislosti se zájmovou orientací, rozvíjí výchova mimo vyučování také potřeby celoživotního vzdělávání.⁷

V životě každého z nás je volný čas velice důležitý. Hlavně v období dospívání jako prevence patologického jednání. V tomto období můžeme získat návyky zdravého životního stylu, který nám zůstane po celý život a může ovlivnit naši celoživotní orientaci.

1.1 Funkce výchovy ve volném čase

Prostřednictvím výchovy mimo vyučování mají děti možnost odpočívat, relaxovat, věnovat se činnostem, které je baví a které uspokojují jejich potřeby. Mohou se nenásilnou formou dále vzdělávat a navazovat nové sociální vztahy.

Oblast výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování má své specifické funkce. Plní funkci nejen výchovnou a vzdělávací, ale také zdravotní a sociální. V současné době narůstá kriminalita mladistvých a snižuje se věková hranice delikventů. V této souvislosti je i formou prevence nežádoucích projevů chování a závažných výchovných problémů.⁸

Sociálně patologické jevy a kriminalita jsou skutečnou hrozbou současné společnosti. Fenomémem dnešní doby je agresivita, záškoláctví, gamblerství, závislost na virtuální droze, ale také problémy v oblasti sexu, vandalismus, kyberšikana a drogová závislost.⁹

⁶ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 67.

⁷ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 37.

⁸ Tamtéž, s. 37.

⁹ SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita, 2001, s. 4.

V průběhu historického vývoje se význam jednotlivých funkcí měnil. První instituce, např. útulky, spolky, dobrovolná sdružení, pečovaly o děti školního věku v době mimo vyučování a plnily spíše funkce sociální a preventivní. Prioritou bylo děti ohlídat, poskytnout jim zázemí a zaměstnat je tak, aby se nevěnovaly činnostem společensky nežádoucím. Funkce výchovná či výchovně vzdělávací postupně nabývala na významu a začalo se ukazovat, že promyšlené a cílené působení na osobnost dětí mělo zdravotní, sociální a preventivní výsledky. V současné době je za prioritní považována funkce výchovně – vzdělávací a na její plnění je kladen zvlášť velký důraz. Podstatou je záměrné a cílevědomé formování osobnosti dětí a mládeže a pomocí promyšleně volených pedagogických prostředků, dosahování reálných cílů s možností působení na všechny složky osobnosti, tělesnou, psychickou i sociální, podle toho, jak je příslušná výchovná instituce zaměřená.¹⁰

Jednotlivé instituce tak u dětí a mládeže rozvíjí jejich schopnosti, usměrňují je, kultivují a uspokojují jejich zájmy a potřeby. Zároveň se podílí na formování žádoucích postojů a morálních vlastností. Pestré a zajímavé činnosti jsou pro děti vhodnou motivací k společensky žádoucímu využívání volného času.¹¹

Děti získávají nové vědomosti, dovednosti a uvědomují si význam celoživotního vzdělávání. V případě úspěchu, přinášejí volnočasové aktivity pocit uspokojení, příležitost k seberealizaci a kladnému sebehodnocení. Prostřednictvím získaných zkušeností si děti vytváří názor na život, společnost a svět, který je obklopuje.¹²

Nemalý význam má i funkce zdravotní. Instituce pro výchovu mimo vyučování musí svým výchovným působením podporovat zdravý tělesný, duševní a sociální vývoj a tím podpořit dobrý zdravotní stav vychovávaných.¹³

Zdravotní funkci plní tím, že pomáhají vytvářet zdravý životní styl prostřednictvím usměrňování režimu dne. Jde o střídání činností různého charakteru. Střídá se práce s odpočinkem, aktivity organizované a spontánní, činnosti duševní a tělesné a práce individuální a skupinová. Z hlediska zdravotního má velký význam

¹⁰ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 70.

¹¹ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 40.

¹² HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 70.

¹³ Tamtéž, s. 70–71.

podněcování a poskytování příležitostí k vydatnému pohybu zejména pobytu venku, na čerstvém vzduchu. Pro zdraví dětí jsou nezbytné pohybové, tělovýchovné a sportovní činnosti. Ve volném čase kompenzují dětem dlouhé sezení při vyučování.¹⁴

Některá školská zařízení zajišťují dětem stravování a tím mají možnost vést děti ke zdravému stravování a k upevňování zdravých stravovacích návyků, příp. odstraňovat již vytvořené zlovyky, které si děti někdy přinášejí už z rodiny (spěch při jídle, hluk, mluvení s plnou pusou,...). Společné stravování by mělo probíhat v příjemném prostředí, v klidu, bez zbytečného spěchu a v režimu dne by se měla doba jídla stát příjemným časem. Vždyť společné stravování je i společenskou záležitostí. Nelze opomenout ani hygienu prostředí, ve kterém výchovný proces probíhá. Návyky osobní hygieny, péče o osobní věci, oděv, obuv, návyky kulturního stravování nejsou u některých jedinců mnohdy upevněné nebo ani vytvořené. Proto je důležité hygienické návyky pěstovat a upevňovat. Svůj význam má i dodržování bezpečnosti práce. Zásady bezpečnosti práce jsou dané podobně jako hygienické požadavky příslušnými právními předpisy a pedagog je povinen se s nimi seznámit a dodržovat je.¹⁵

Sociální funkce je v jednotlivých institucích pro výchovu ve volném čase plněna různými způsoby a v rozdílné míře. Nejčastěji lze tuto funkci chápat jako péči o dítě, zajištění dohledu, bezpečnosti a smysluplného zaměstnání v době, kdy již bylo ukončeno vyučování a rodiče jsou ještě v zaměstnání. Různé druhy sociálního prostředí, ve kterém se lidé ve volném čase pohybují, umožňují navazovat nové sociální vztahy, a to s lidmi podobných zájmů, postojů a názorů, ale také s lidmi odlišného věku, sociálního postavení, zdravotního stavu apod. Pedagog má příležitost u dětí rozvíjet sociální kompetence, komunikativní dovednosti, sociální interakci a percepce a tím dítěti pomáhat k socializaci.¹⁶

Výchovně vzdělávací zařízení tak mají možnost pomoci dětem z méně podnětného rodinného prostředí vyrovnat rozdíly mezi odlišnými materiálními i psychologickými podmínkami v rodinách.¹⁷

¹⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 40.

¹⁵ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 71.

¹⁶ Tamtéž, s. 72.

¹⁷ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 40.

Důležitým úkolem školských zařízení, která se podílejí na výchově ve volném čase, je prevence negativních jevů. Zaměřuje se na patologické jevy jako je záškoláctví, šikana a další formy násilného chování, virtuální drogy (počítače, televize, video), patologické hráčství, kriminalita a delikvence, alkoholismus, kouření, drogová závislost, rasismus a jiné. V zásadě lze prevenci chápat v několika rovinách. V rovině primární, sekundární a terciární. Primární prevence je široce zaměřená a cílená na populaci, která není kriminálně riziková ani narušená.¹⁸

Sekundární a terciární prevence neprobíhá v zařízeních, která se zabývají výchovou ve volném čase, proto nás zajímá jen nespécifická primární prevence. Protože je snadnější problémům předcházet než je řešit a náklady na převýchovu jsou nemalé, je primární prevence z hlediska efektivity velmi výhodná a také levná. Proto stojí za to věnovat primární prevenci co největší pozornost.¹⁹

První instituce, které se zabývaly výchovou ve volném čase, plnily především funkci sociální. V průběhu historického vývoje se význam funkcí měnil. Dnes je považována za nejdůležitější funkce výchovně – vzdělávací, přičemž ostatní funkce mají také svůj význam a nelze opomenout jejich důležitost ve výchově mimo vyučování.

1.2 Cíle, podmínky a prostředky výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování

Cíle, podmínky a prostředky jsou ve výchovném procesu velmi důležité. Proto by měl pedagog předem uvážit, čeho chce ve výchově dosáhnout. V každé fázi výchovného působení by si měl pedagog klást přiměřené cíle, respektovat podmínky a volit prostředky, kterými chce dosáhnout cílů.

Výchova mimo vyučování má své *specifické cíle*; obecné a dílčí. Obecné cíle jsou konkretizovány do dílčích cílů, můžeme je nazvat i úkoly a měly by být formulovány daleko přesněji. Přesnější formulace usnadňuje volbu metod, kterými chceme cíle dosáhnout, ale také hodnocení zda byl cíl naplněn.²⁰

Naučit jedince hospodařit s volným časem, reálně oceňovat volný čas jako významnou hodnotu a rozumně volný čas využít je obecným cílem výchovy mimo

¹⁸ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 41.

¹⁹ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 72.

²⁰ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 43.

vyučování. Dílčích cílů je celá řada a lze je odvodit právě z obecně formulovaných cílů, např. rozvíjet zájmy a specifické hodnoty vychovávaných, uspokojovat a kultivovat jejich potřeby, naučit je vhodně si uspořádat režim dne, naučit je odpočívat a rekreovat se, vést vychovávané ke zdravému životnímu stylu a podporovat myšlenku celoživotního vzdělávání.²¹

Podmínky výchovy ve volném čase mají také svá specifika. Z hlediska vnitřních podmínek je pro pedagoga důležité, že má ve volném čase možnost a dostatečný prostor k respektování a rozvíjení osobnosti, zejména potřeb, schopností a zájmů lidí, se kterými pracuje. Velmi důležitá je také znalost věkových zvláštností. Specifické jsou i vnější podmínky pro výchovu ve volném čase. Výchovná zařízení, instituce nebo organizace mají odlišné požadavky na vybavení a na prostory. Záleží na výchovném záměru a druhu činností, které zde probíhají. Informace o vnitřních a vnějších podmínkách zjišťuje pedagog prostřednictvím metod pedagogické diagnostiky jako je dotazník, rozhovor, pozorování nebo analýza výsledků činnosti.²²

K tomu, aby pedagog dosáhl výchovného cíle, musí vhodně zvolit i *výchovné prostředky*. V nejširším pojetí jsou prostředky chápány jako všechny předměty a jevy, které jsou využity k dosažení výchovných cílů. Mezi pedagogické prostředky tedy patří obsah, metody a formy, činitelé výchovy a materiální prostředky.²³

Obsah výchovy ve volném čase je stanoven odlišně, podle typu zařízení, ve kterém výchovný proces probíhá a není vymezen pedagogickými dokumenty. Pedagogické publikace jsou pouhým pomocníkem, z hlediska obsahu nemají závazný charakter a slouží spíše jako doporučení a náměty, které je možno využít. Východiskem jsou přání a potřeby vychovávaných. Vychovatel má možnost uplatnit při stanovení obsahu vlastní tvořivost a iniciativu. Vychovatel však při stanovování obsahu výchovy ve volném čase respektuje základní pedagogicko – psychologické požadavky.²⁴

Prostřednictvím *metod a forem* vychovávající dosahuje stanovených cílů. Nejběžnější jsou *metody* slovní, názorné nebo metody praktických činností. Důraz je kladen právě na metody praktických činností, zvláště na ty, které povzbuzují aktivitu

²¹ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 73.

²² Tamtéž, s. 73

²³ Tamtéž, s. 73–74.

²⁴ Tamtéž, s. 74.

dětí. Svůj význam má i metoda rozhovoru nebo metoda osobního příkladu. Z pedagogického hlediska je významná i metoda používání odměn a trestů.²⁵

Pokud hovoříme o výchovných *formách*, máme na mysli hry, soutěže, vycházky, exkurze, ale také schůzky zájmových útvarů a oddílů. Záleží také na míře organizovanosti a pravidelnosti a počtu účastníků. Převažovat by měly skupinové formy práce s ohledem na individuální přístup, ale volba organizovaných a spontánních činností by měla být vyvážená. V nabídce činností by se měly střídat pravidelné a příležitostné aktivity.²⁶

Pojem *činitel výchovy* zahrnuje působení výchovných institucí, rodiny a školy. *Materiálními prostředky* se rozumí prostory, v nichž probíhá výchovná činnost a materiální vybavení těchto prostorů. Děti tráví v prostředí výchovných zařízení podstatnou část volného času. Proto by prostory a vybavení měly splňovat pedagogicko-psychologické, estetické a hygienické požadavky a měly by odpovídat výchovným záměrům, funkcím jednotlivých zařízení a druhu zájmových činností.²⁷

Výchova mimo vyučování probíhá v rozmanitých prostředích a podmínkách. I když má pedagog jasně stanovené cíle, vhodně volí výchovné prostředky, dostává se i do neplánovaných situací. Dobrý pedagog by měl umět tyto situace vhodně využít při svém výchovném působení. Má možnost na tyto situace reagovat, vést s dětmi diskuse a tím dát dětem dostatečný prostor na sebevyjádření. V tomto ohledu má možnost pozitivně ovlivňovat i životní styl dětí.

1.3 Požadavky na výchovu ve volném čase, v době mimo vyučování

Jak už bylo řečeno, výchova ve volném čase by se měla vyznačovat dobrovolností, svobodným rozhodováním o tom, co ve volném čase chceme dělat a měla by nám přinášet uspokojení a pozitivní prožitky, a to úzce souvisí s prací pedagoga.

K tomu, aby pedagogické působení na jedince bylo úspěšné, je potřeba stanovit různé požadavky. Tyto požadavky se odlišují svou mírou obecnosti. Nejobecnější

²⁵ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 74.

²⁶ Tamtéž, s. 75.

²⁷ Tamtéž, s. 75.

požadavky lze označit pojmem *principy*. Zde hovoříme o požadavcích demokratičnosti, humanity, vědeckosti a spojení teorie s praxí. Požadavky, které jsou poněkud konkrétnější, jsou nazývány jako *pedagogické zásady*, zejména zásady názornosti, cílevědomosti, soustavnosti, přiměřenosti, aktivity, trvalosti a vyzdvihování kladných rysů osobnosti. Obecné principy výchovy a pedagogické zásady jsou platné pro všechny oblasti a formy výchovy, tedy i pro oblast výchovy ve volném čase.²⁸

Charakter výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování klade na pedagogy *specifické požadavky*, jejichž respektování zefektivňuje kvalitu výchovného působení.

Požadavek pedagogického ovlivňování volného času lze vnímat jako nutnost citlivého pedagogického vedení k tomu, aby děti dovedly účelně využívat volný čas. Nehovoříme jen o naplňování volného času, ale také o výchově k volnému času. Děti mají možnost seznámit se s různými zájmovými aktivitami, které jim přináší uspokojení a nabízí možnost kompenzace a seberealizace. Tím se vytvářejí základy pozdějších návyků na využívání volného času.²⁹

Podstatným je *požadavek dobrovolnosti*. Děti mají právo svobodně se rozhodnout, které z činností se chtějí účastnit. Mnohdy se jedná o relativní dobrovolnost, která je motivována a ovlivňována pedagogem, zvláště u mladších věkových skupin. Úkolem pedagoga je vytvořit podmínky a navozovat činnosti tak, aby děti nabízený program přijímaly dobrovolně. Dalším předpokladem je také znalost a respektování potřeb a přání dětí a schopnost účinně motivovat.³⁰

Požadavek aktivity umožňuje dětem aktivně se podílet na všech fázích činnosti, tedy na plánování, přípravě, realizaci i hodnocení. Pedagog podporuje iniciativu, nápaditost, kreativitu a samostatnost včetně uplatňování samosprávných prvků.³¹

Aby mohl každý jednotlivec uplatnit své specifické vlohy a schopnosti a být tak v některé z nabízených činností úspěšný, nelze opomenout *požadavek seberealizace*. Uplatnění by mělo v aktivitách volného času najít i dítě, které je ve škole méně úspěšné. Hodnotí se snaha a výsledek s ohledem na možnosti a předpoklady dítěte. Úspěch zvyšuje sebevědomí a napomáhá ke zdravému duševnímu vývoji. Děti se

²⁸ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 76.

²⁹ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 23.

³⁰ Tamtéž, s. 23.

³¹ Tamtéž, s. 24.

k činnostem, ve kterých byly úspěšné, rády vracejí a tím se opět vytvářejí základy pro pozdější samostatné naplňování volného času zájmovými aktivitami.³²

Důležitý je i *požadavek odpočinkového a relaxačního zaměření*. Jde o kompenzaci činnosti ve škole činnostmi, které vhodným způsobem pomáhají k odstraňování únavy, regeneraci duševních i fyzických sil.³³

Význam zájmových činností, které tvoří nejdůležitější součást obsahu činností volného času, zdůrazňuje *požadavek zajímavosti a zájmovosti*. Činnosti, které jsou dětem nabízeny, by měly být pestré a měly by odpovídat zájmům, jež se s věkem mění a vyvíjejí.³⁴

S tímto požadavkem souvisí také *požadavek pestrosti a přitažlivosti*. Týká se obsahu, forem a metod práce s ohledem na rovnováhu organizovaných a spontánních aktivit a na respektování individuálních zájmů a potřeb dětí.³⁵

Požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování zahrnuje společné plnění výchovného cíle, tedy rozvoj osobnosti. Vychází ze spolupráce pedagogů a předpokládá možnost kompenzace školního vyučování a výchovně – vzdělávací práce v zařízeních volného času, v době mimo vyučování.³⁶

Požadavek citovosti a citlivosti stanovuje pedagogovi vzbuzovat svým přístupem v dětech kladné emoce, radost, uvolnění, přátelskou komunikaci a spolupráci. K dětem přistupuje citlivě a respektuje u jednotlivých žáků, jejich možnosti, momentální stav i potřeby.³⁷

K výše uvedeným požadavkům, které jsou čistě pedagogické, přistupují dva další požadavky vyplývající z vnějších podmínek práce. Jedním z nich je *požadavek efektivity*, který vyžaduje, aby se dosahovalo správných cílů, správnými prostředky, racionálně a hospodárně. Druhým je *požadavek kvality a evaluace*. Jde o zamyšlení nad

³² HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 24.

³² Tamtéž, s. 24.

³³ Tamtéž, s. 24.

³⁴ Tamtéž, s. 24.

³⁵ Tamtéž, s. 24.

³⁶ Tamtéž, s. 24.

³⁷ Tamtéž, s. 23–24.

tím, zda je dosahováno cílů, jaké jsou výsledky činností a zda jsou prostředky využívány hospodárně.³⁸

Pokud jedinec bude činnosti ve volném čase vykonávat dobrovolně, bude vhodně motivován a citlivě veden, je zde předpoklad, že se některá aktivita stane jeho součástí a bude ji nadále rozvíjet ve svém životě. Umět vhodně motivovat je nelehký úkol pro pedagoga volného času.

1.4 Shrnutí

Volný čas lze chápat jako čas, který nám zbývá po splnění všech povinností, ale také jako čas, kdy se můžeme uvolnit a svobodně rozhodovat. V tomto čase můžeme odpočívat nebo se věnovat činnostem, které jsou v souladu s našimi zájmy, jenž nám přináší uspokojení. Volný čas má své výhody i nevýhody, a to ve smyslu, jak s tímto časem nakládáme. S pojmem volný čas úzce souvisí i pojem výchova, a to zejména s volným časem dětí a mládeže. Výchova ve volném čase plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní, sociální a v dnešní době je i prevencí patologického chování. Hlavním cílem výchovy mimo vyučování je naučit děti smysluplně trávit svůj volný čas. Aby bylo dosaženo výchovných cílů, je nutné volit vhodné prostředky a respektovat podmínky výchovy. Kvalita výchovného působení se odvíjí od požadavků, které se v oblasti výchovy mimo vyučování vyznačují zejména dobrovolností a pedagogickým ovlivňováním volného času.

³⁸ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 78–79.

2 Charakteristika osobnosti dítěte mladšího školního věku

Mladší školní věk je zpravidla označován dobou od 6–7 let do 11–12 let věku dítěte. Mohli bychom ho označit i za období prvních pěti let školní docházky, tedy od vstupu do školy až do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň základní školy. Důležitý je začátek tohoto období, protože vstup do školy je pro dítě velká změna a na dítě jsou najednou kladeny jiné nároky. Školní činnost se výrazně liší od činnosti předškoláka, dítě si zvyká na jiný kolektiv a na jinou autoritu a především se ocitá v nové roli, stává se školákem. Na konci tohoto období také dochází k výrazným změnám ve vývoji. Dítě dospívá nejen po stránce psychické, ale objevují se i první známky pohlavního dospívání.

Pro období mladšího školního věku je charakteristický klidný vývoj bez hlubokých krizí, dítě má k věcem, lidem i událostem realistický vztah, myšlení je konkrétní a dítě má kladný vztah k autoritám, zejména v první polovině období. Projevem určité lability nervové soustavy je kolísání pozornosti a nestálost v oblasti zájmů. Psychická i tělesná vyspělost se u dětí značně liší. Mezi 6–8 rokem se u dítěte objevuje výrazný synkretismus (celistvé a neanalytické chápání objektivní skutečnosti, které se odráží v jeho jednání), eidetismus (představy, které se svou živostí a přesností podobají vjemu), konkretismus (zaměření na přítomnost a nejbližší okolí), doznívající egocentrismus (zaměření především na vlastní osobu), tendence oživovat předměty i jevy a v neposlední řadě i labilita chování se projevují mnohem výrazněji než v období mezi 8. a 11. rokem.³⁹

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí tento věk jako období „latence“, tedy jako etapu, kdy je jedna část psychosexuálního vývoje ukončena a pudová a emoční složka osobnosti dřímá a projeví se až na začátku pubescence. Z četných vývojově psychologických studií však vyplývá, že tomu tak není. Uvádějí, že vývoj trvale a plynule pokračuje a pokroky, které dítě ve všech směrech dosahuje, jsou rozhodující pro jeho budoucnost.⁴⁰

Langmeier, Krejčířová (2006) citují Matějčka (1986), který upřednostňuje rozdělení na mladší školní věk (zhruba 6–8 let), střední školní věk (přibližně mezi 9. a 12. rokem) a starší školní věk (ten se již kryje s pubescencí). Mladší školní věk

³⁹ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 26.

⁴⁰ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 117–118.

pokládá za typické přechodné období mezi hravým předškolním věkem a vyspělejším chováním školáka. V období mladšího školního věku jsou děti ještě hravé, schopnost soustředit se na jednu věc je poměrně krátká a ve svých hrách se chlapci a dívky ještě bez zábran mísí. Naproti tomu je období středního školního věku již stabilnější a vyhraněnější. Dochází ke změnám v chování vůči malým dětem, v utváření rodičovských postojů a vytváření mužské a ženské identity. Proto se chlapci a dívky v tomto období začínají oddalovat. Navzdory všem těmto pokrokům, je dítě v tomto věku stále dítětem a nemůžeme od něho očekávat předčasně zralé chování.⁴¹

Podobně dělí školní věk i Vágnerová (2012) na tři dílčí fáze. V *raném školním věku*, tj. ve věku od 6 do 9 let, dítě přijme novou sociální roli a naučí se číst, psát a počítat. Období od 9 do 11–12 let, tedy do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň základní školy nebo nižší stupeň střední školy, nazývá *středním školním věkem*. Toto období považuje za přípravu na dobu dospívání a období relativního klidu a pohody. Poslední fází je *starší školní věk* neboli období pubescence, které trvá do ukončení povinné školní docházky, přibližně do 15 let. V tomto období dítě dospívá, mění se jeho prožívání a uvažování a postupně se osamostatňuje a odpoutává od rodiny.⁴²

Z psychologického hlediska lze celé období mladšího školního věku charakterizovat jako věk střízlivého realismu. Zprvu je realismus školáka závislý na tom, co říkají rodiče, učitelé, knihy, mluvíme o naivním realismu. Teprve až později je dítě kritičtější a jeho přístup ke světu je kriticky realistický. Dítě chce být ve svém vztahu ke světu aktivní, chce věci prozkoumat skutečnou reálnou činností (pokusy a zkoušení různých možností především v technických oblastech).⁴³

2.1 Tělesný a pohybový vývoj dítěte mladšího školního věku

Tělesný růst je v tomto období většinou rovnoměrně plynulý, až na konci období lze pozorovat růstové zrychlení. Průměrně děti za rok vyrostou o 4,5 – 5,5 cm a na váze přiberou průměrně 2–3 kg. Nápadný je nárůst svalstva. Kostra je ještě měkká

⁴¹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 119.

⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 255–256.

⁴³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 118.

a plastická. Z tohoto důvodu je potřeba věnovat více pozornosti správnému držení těla, správnému sezení, vyhnout se jednostranné zátěži a tím předcházet deformacím.⁴⁴

Hrubá i jemná motorika se v průběhu celého období zlepšuje, pohyby jsou rychlejší a větší je i svalová síla. Zlepšuje se zejména koordinace pohybů celého těla a s tím souvisí zájem o pohybové hry a jiné sportovní činnosti, u kterých je žádoucí obratnost, vytrvalost a síla. Motorické výkony nejsou závislé jen na věku, svou roli hrají i vnější podmínky a při vhodné motivaci vykazují rychlejší a diferencovanější vzestup. Na druhé straně samy pohybové výkony ovlivňují motivaci k činnostem a celou emoční stabilitu dítěte. Děti tělesně slabé nebo rodiči omezované podávají nižší výkony. Pohybové aktivity málo rozvíjejí a ztrácejí o ně zájem. Tělesná síla a obratnost hraje v postavení dítěte ve skupině velkou roli. Dítě v období školního věku poměřuje své výkony s výkony ostatních dětí a uvědomuje si i své zdary a nezdary. Některé děti kompenzují své nedostatky v jiných aktivitách, pro které mají vlohy, ale u některých dětí právě zde mají svůj kořen neurotické projevy či poruchy chování.⁴⁵

V tomto období se ukončuje růst trvalého chrupu. Vnitřní orgány spolu se svalstvem zvyšují svůj objem a výkonnost. Pokračuje diferenciací mozkových buněk, ale stále není dokončena. Nervová soustava snadno podléhá únavě, proto dítě potřebuje po duševní práci dostatečně odpočívat.⁴⁶

Období mladšího školního věku se vyznačuje velkou potřebou pohybu, zejména toho spontánního. Teprve po osmém roce se začíná dítě zaměřovat na výkon. Zdokonaluje se činnost smyslových orgánů, svalstva a kostry a tím se zlepšuje pohybová koordinace. U dětí je možné zaznamenat rychlejší, přesnější a rozmanitější pohyby a vytrvalost. V tomto období se vytvářejí předpoklady pro organizovanou tělovýchovu. Nedostatek všestranných podnětů, zejména v citové sféře, ale také nesprávná výživa, zanedbávání hygieny a zdravotní péče může mít za následek poruchy tělesného rozvoje dítěte.⁴⁷

⁴⁴ KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011. s. 137.

⁴⁵ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 120.

⁴⁶ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 26–27.

⁴⁷ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 86.

2.2 Psychický vývoj dítěte mladšího školního věku

Následující kapitola charakterizuje dítě mladšího školního věku z hlediska psychického vývoje. Dítě se rozvíjí v oblasti rozumové, proto se zaměříme na jeho pozornost, představivost, řeč, paměť, fantazii a myšlení. K rozvoji dochází také v oblasti citové a volní, zejména k rozvoji emocí a vyšších citů a schopnosti regulace svého chování.

2.2.1 Rozumový vývoj

Rozvoj dítěte po stránce rozumové je silně ovlivněn prostředím, ve kterém žije, vyučováním, přípravou na vyučování a činnostmi, kterým se věnuje ve volném čase. Vnímání je v souvislosti s vyzráváním smyslových orgánů dokonalejší, dítě přesněji vnímá to, co je názorné a živé a co v něm vzbuzuje bezprostřední emocionální reakci. Na konci období je vnímání cílevědomější, systematictější a přechází v pozorování.⁴⁸

Dítě vše důkladně zkoumá, je pečlivé, věci prozkoumává po částech až do malých detailů, a proto je dobrým a stále častěji kritickým pozorovatelem. Dětský svět se rozšiřuje v prostoru i v čase. Svůj konkrétní význam mají slova brzy, později, zítra, daleko apod. a dítě těmto termínům začíná rozumět. Pojmy jako nekonečno, svoboda, spravedlnost jsou pro něj zatím abstraktní a objevuje je až na prahu dospívání.⁴⁹

Vedle bezděčné pozornosti se vyvíjí i záměrná pozornost. Dítě se v tomto období soustředí jen krátkou dobu. Proto je důležité vzbuzovat u dítěte zájem vhodnou motivací a zajímavou činností a tím vyvolávat bezděčnou pozornost. Záměrnou pozornost lze pěstovat střídáním různých druhů a forem práce a tím předcházet únavě.⁵⁰

Představivost, tedy schopnost vybavit si v paměti dřívější vjemy dosahuje u školních dětí překvapivého vrcholu. V oblastech, kde má dítě dostatek zkušeností na základě vnímání, jsou dětské představy již názorné, konkrétní a velmi živé. Pokud má dítě dostatek možností k názornému poznávání, tím lepší a kvalitnější jsou jeho představy. Představy se postupně zobecňují a dochází k vytváření pojmů. Myšlení

⁴⁸ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 27.

⁴⁹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 120–121.

⁵⁰ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 27.

dítěte mladšího školního věku pracuje především s představami. Proto je dostatek představ důležitý pro rozvoj myšlení.⁵¹

Vedle motoriky a smyslového vnímání se rozvíjí také řeč. Výrazně narůstá slovní zásoba, délka vět a souvětí, jejich složitost i skladba a zdokonaluje se slovní projev. Dítě kultivuje svůj řečový projev vlivem školního vyučování, kde si osvojuje spisovný jazyk a gramatickou správnost písemného i ústního vyjadřování. Důležité je naučit děti srozumitelně formulovat své myšlenky.⁵²

Na začátku období mladšího školního věku je průměrný počet slov asi 20 000 a stále souvisle stoupá. Na konci období je to už 50 000 slov. Při vstupu do školy jsou mezi dětmi interindividuální rozdíly (ve slovní zásobě, v jejím obsahu, v preferenci určitých druhů slov, ve skladbě apod.). Dívky mají ve vývoji řeči určitou převahu oproti chlapcům, začínají mluvit v průměru o něco dříve a v testech verbálních schopností dosahují ještě ve věku 11–13 let lepších výsledků. Rozdíly mezi pohlavími nejsou zdaleka tak velké jako rozdíly, které jsou založené na individuálních vlohách a stimulaci z prostředí.⁵³

Paměť dětí je konkrétní a názorná. Děti mají sklon používat mechanickou paměť, která v tomto období převládá, ale s rozvojem řeči a myšlení se stále více uplatňuje paměť logická. Značně se rozvíjí také zraková paměť.⁵⁴

Fantazie v mladším školním věku je více kontrolována myšlením, není však chudší než u předškolního dítěte, takže dítě dokáže odlišovat fantazijní představy od skutečnosti. Rozvíjí se také fantazie reprodukční, zejména při vyučování a při činnostech ve volném čase. Dítě si umí představit to, o čem učitel mluví.⁵⁵

Myšlení mladších školáků dostává nové rozměry, dochází ke kvalitativní proměně jejich uvažování. Vágnerová uvádí Piagetovu teorii (1966, 1970), který nazývá období od 6–7 let do 11–12 let fází konkrétních logických operací. Změna způsobu uvažování je pro další rozvoj poznávacích procesů velmi důležitá. Dětské poznávání je

⁵¹ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 87.

⁵² HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 28.

⁵³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 122–123.

⁵⁴ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 87.

⁵⁵ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 28.

flexibilnější, objektivnější, přesnější a výuka se pro dítě stává srozumitelnější a tím i atraktivnější.⁵⁶

2.2.2 Citový a volní vývoj

Děti mladšího školního věku bývají optimistické a veškeré dění interpretují pozitivně. Jejich emoce bývají vyrovnané a výkyvy v chování mívají jasnou příčinu. Dochází k rozvoji emoční inteligence. Děti se lépe orientují ve svých pocitech, přesněji vnímají a rozlišují jejich kvalitu, intenzitu a délku trvání, rozumějí jejich souvislostem a vztahům. Rozvíjí se schopnost chápat emoce jiných lidí a schopnost empatie. Hodnotí veškeré emoce, vlastní i cizí, podle toho jak si myslí, že by je posuzovali jiní.⁵⁷

Nově se objevuje pocit studu z nahoty, pocit křivdy, tréma, závist a škodolibost. Po osmém roce dochází také k rozvoji vyšších citů (intelektuální, estetické a morální). Děti jsou zvědavé, mají radost z poznávání, přejímají informace od dospělých, které často nedokáží samy ještě posoudit. Jsou schopny porozumět přiměřenému uměleckému dílu, vyvíjí se u nich i vkus. Posuzují konkrétní osoby a činy v konkrétních situacích, přejímají mravní zásady od osob, které jsou pro ně autoritou, a tím se učí rozlišovat co je dobré a správné a špatné a nesprávné. Intenzivně prožívají také vztahy, k rodičům, sourozencům, učitelům, spolužákům apod.⁵⁸

Přestože dítě mladšího školního věku jedná ještě impulzivně, postupně se u něj rozvíjí schopnost uvědomělé regulace vlastního chování. Dítě nejedná na základě vyšších motivů, ale pokud má dobrý vztah k dospělým, ochotně se podřizuje jejich požadavkům.⁵⁹

2.3 Sociální vývoj dítěte mladšího školního věku

Vstupem do školy pokračuje začlenění dítěte do společnosti. Vedle rodičů jsou významnými osobami, podle nichž se dítě učí modelovat vlastní způsoby chování, už i učitelé a spolužáci. Zvláště třídní kolektiv přispívá k rozvoji socializačního procesu.⁶⁰

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012, s. 266.

⁵⁷ Tamtéž, s. 305–307.

⁵⁸ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 28–29.

⁵⁹ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 89.

⁶⁰ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 130.

Děti navazují nové, četnější a kvalitativně vyšší společenské vztahy s dospělými (učitelé, vychovatelé) a s vrstevníky. Silnou autoritou jsou pro dítě v tomto věku učitel a vychovatel a jejich názory přijímá bez výhrad. Avšak po osmém roce věku už je ve vztahu k autoritám kritičtější. Přechodem do nového sociálního prostředí dochází k uvolnění dosud úzké vazby mezi dítětem a rodiči. Vztah mezi dítětem a rodiči je realističtější a méně intimní, dítě si začíná výrazněji uvědomovat, v čem se liší role otce od role matky.⁶¹

Také vztahy s druhými dětmi mají jiný ráz než vztahy s dospělými. Děti jsou si bližší, svými vlastnostmi, zájmy a stejným postavením mezi lidmi. Právě proto se dítě může jen ve skupině vrstevníků učit důležitým sociálním reakcím jako je spolupráce, pomoc slabším, ale i soupeřivost a soutěživost.⁶²

Volnočasové aktivity dětí mladšího školního věku mají svá specifika. Děti v tomto období snadněji navazují kontakty s vrstevníky, vytvářejí samostatné herní skupiny, přičemž děvčata a chlapci už si nehrají spolu, jejich hry jsou odlišné a často mezi nimi dochází ke sporům. Mají mnoho zájmů, ale jsou ještě značně nestálé a povrchní. Během činností dochází k rozvoji schopností, také se může projevit talent či nadání v některých oblastech (hudba, výtvarné činnosti). Typické pro toto období je dětská zvědavost. Uspokojují ji prostřednictvím učení, které je nejvýznamnější činností dětí mladšího školního věku. Mění se i charakter hry. Je složitější, méně fantastická, děti ji více plánují a promýšlejí, má bohatší a reálnější náplň než v předškolním věku. Hry, zejména pohybové, hrají v tomto období velkou roli. Přibývají hry s pravidly a děti při nich spolupracují. Pohybové hry jsou kompenzací duševní práce a dlouhodobého sezení ve škole. Práce má v tomto věku charakter sebeobsluhy a pomoci kamarádům. Děti se zapojují do práce pro dětský kolektiv nebo do společensky prospěšných činností, pomáhají s běžným hospodařením.⁶³

2.4 Shrnutí

Přestože je období mladšího školního věku označováno za období klidu, v němž nepozorujeme výrazné změny v oblasti psychického a tělesného vývoje, dítě se vyvíjí

⁶¹ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 29-30.

⁶² LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 130.

⁶³ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 90.

směrem kupředu ve všech oblastech. Neustále se zdokonaluje, a to nejen po stránce fyzické a psychické, ale především v oblasti sociální. Vytváří si nové vztahy, zejména vztahy k dospělým (učitel, vychovatel) a k vrstevníkům. Přetváří se i vztah k rodičům, který byl až doposud více intimní.

3 Volnočasové aktivity

V následující kapitola pojednává o možnostech trávení volného času. Definiuje volnočasové aktivity, obsah výchovy ve volném čase, rozdíl mezi volným časem, který je organizovaný, a volným časem neorganizovaným. Závěr kapitoly je zaměřen na instituce, ve kterých je volný čas zhodnocován, a na rodinu jako primární prostředí, které ovlivňuje dítě ve výběru a způsobu trávení volného času.

Koncem minulého století vznikl na základě živelně se projevujících potřeb a cílevědomého působení různých částí společnosti, včetně dětí a mladých lidí, členitý a dynamický systém volnočasových aktivit a realizačních institucí. Prostřednictvím tohoto systému a za pomoci vedoucích mají děti a mladí lidé možnost spoluúčasti na svém rozvoji a na životě společnosti. Okruh účastníků volnočasových aktivit stále vzrůstá a volnočasové aktivity se tak stávají neodmyslitelnou součástí každodenního života dětí a mládeže i života celé společnosti. Volný čas dnes trávíme nejen ve dnech školní docházky, ale i o víkendech. Volnočasové aktivity obohacují různými způsoby náš život, rozšiřují časový životní prostor. Účastníkům dávají možnost být iniciátorem těchto aktivit, ale také být tím, kdo volnočasové aktivity realizuje. Dnes už nejde jen o pouhé vyplňování volného času, ale o ucelený systém, který je spoluvůrcem aktivního vztahu jedince ke společnosti, k druhým lidem i k sobě samému.⁶⁴

3.1 Obsah výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování

Obsahem výchovy mimo vyučování jsou výchovně vzdělávací činnosti. Patří sem příprava na vyučování, činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, veřejně prospěšné a sebeobslužné. Součástí naplně volného času jsou činnosti odpočinkové, zájmové,

⁶⁴ HOFBAUER, Břetislav. *Kapitoly z pedagogiky volného času: soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice, 2010, s. 29–32.

rekreační, veřejně prospěšné a jsou založené na principu dobrovolnosti. Naopak příprava na vyučování a sebeobslužné činnosti mají charakter povinnosti.⁶⁵

Odpočinkové činnosti slouží k odstranění únavy a nejsou fyzicky a psychicky náročné. Zařazují se podle potřeby kdykoli během dne, nejčastěji však po obědě. Mají různý charakter, např. klid na lůžku, klidný pohyb v podobě procházky, popovídání, četba, sběratelství a jiné.⁶⁶

Také *rekreační činnosti* slouží k odstranění únavy a k odreagování, ale jsou pohybově náročnější. Zahrnují manuální práce a aktivity tělovýchovně, sportovně a turisticky zaměřené. Provádí se pokud možno venku a jejich zařazování by mělo být pravidelné.⁶⁷

Nejdůležitější součástí obsahu výchovy mimo vyučování jsou *zájmové činnosti*. Rozvíjí a kultivují zájmy, uspokojují potřeby, rozvíjí specifické schopnosti a tím se významně podílejí na utváření životního stylu a hodnotové orientaci člověka. Zájmové činnosti lze rozdělit na činnosti přírodovědné, pracovní-technické, tělovýchovné, sportovní, esteticko-výchovné a společenskovední. Ideálem výchovy mimo vyučování je vychovat jedince s mnohostranně rozvinutými zájmy a jedním hlubokým celoživotním zájmem.⁶⁸

Podstatou *sebeobslužných činností* je pěstování návyků osobní hygieny, návyků péče o pořádek a čistotu prostředí, účelného a vkusného oblékání a návyků při jednání s lidmi. Důraz je kladen na samostatnost. Pravidelnost, důslednost, vytrvalost a velká trpělivost je podmínkou výchovného úspěchu.⁶⁹

Veřejně prospěšné činnosti jsou zaměřené na vedení dětí k dobrovolné práci ve prospěch druhých lidí, např. pomoc slabším, starším a nemocným osobám nebo podíl na ochraně a tvorbě životního prostředí. Těmito aktivitami lze výrazně ovlivnit formování kladných charakterových vlastností a podněcovat žádoucí sociální vztahy.⁷⁰

Jednotlivá výchovná zařízení se podílejí i na *přípravě na vyučování*. Nejedná se jen o vypracování domácích úkolů, ale také o rozšiřování a prohlubování poznatků

⁶⁵ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 51.

⁶⁶ Tamtéž, s. 51.

⁶⁷ Tamtéž, s. 51.

⁶⁸ Tamtéž, s. 51.

⁶⁹ Tamtéž, s. 51.

⁷⁰ Tamtéž, s. 52.

z vyučování a jejich praktického využití. Pro tyto účely jsou vhodné didaktické hry. Způsoby práce by měly být zajímavé a měly by se odlišovat od vyučování.⁷¹

3.2 Organizované a neorganizované trávení volného času

Děti mají dnes mnoho možností, jak vyplnit svůj volný čas. Volný čas mohou trávit individuálně, s rodiči, s kamarády nebo v institucích zajišťujících volnočasové aktivity. Podle míry formálnosti, můžeme způsob trávení volného času, tzv. volnočasové aktivity, rozdělit na organizované a neorganizované.

Volný čas, který děti tráví samostatně, s rodiči, prarodiči, sourozenci nebo s kamarády lze chápat jako *neorganizovaný způsob trávení volného času*. Neorganizovaný volný čas je na rozdíl od členství v kroužku nebo oddíle prostorem pro více individuální aktivity každého jedince. Jeho trávení není zajišťováno žádnou organizací či zařízením, a tak nesleduje žádná pravidla než ta společenská.⁷²

Můžeme ho rozdělit na aktivity vykonávané ve všední dny a o víkendech. Skladba dne o víkendu se přirozeně liší od všedního dne. O víkendu děti nemají školu a běžně nenavštěvují kroužky. Výjimkou jsou sportovní oddíly, kdy se děti účastní o víkendech soutěží a závodů a turistické oddíly s víkendovou činností. Ale tato činnost není vždy pravidelná. Také většina rodičů může se svými dětmi trávit více času, jelikož o víkendu není v zaměstnání. Řada dětí tráví o víkendu čas s rodiči na chatách a chalupách, návštěvách, výletech a společných sportovních aktivitách. Některé rodiny tráví společný volný čas převážně pasivně (zůstávají doma). V případě, že rodina tráví volný čas aktivně, děti nejsou zpravidla tolik vystaveny sledování televize, poslouchání hudby, trávení času na počítači jako děti, které tráví volný čas pasivně.⁷³

Ve všední dny většina dětí bez ohledu na věk denně nebo téměř denně sleduje televizi a věnuje se učení a přípravě do školy. Hodně času tráví na počítači (počítačové hry, internet), fenoménem dnešní doby jsou sociální sítě. Také navštěvují nákupní centra a fastfoody. Méně často navštěvují knihovny a kina. Důležitou činností dětí je

⁷¹ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 52.

⁷² Děti v ringu dnešního světa. *Hodnotová orientace dětí 6–15 let* [online]. Praha: NIDM, 2012, s. 25. [cit. 2016–03–10]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/hledat?q=d+%C4%9Bti+v+ringu+dne+%C5%A1n+%C3%ADho+sv+%C4%9Bta>

⁷³ NIDM. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* [online]. Praha: NIDM, 2011, s. 74–76, [cit. 2016–03–21]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>.

čas trávený s kamarády. Jde o návštěvy u kamarádů nebo kamarádů u nich, pobyt venku či sport mimo kroužky.⁷⁴

Aktivity, které probíhají v institucích, kde se děti pod odborným vedením dospělých pedagogických pracovníků nebo dobrovolníků pracujících s dětmi a mládeží, věnují různě zaměřeným aktivitám, lze zahrnout do *organizovaného volného času*. Tyto aktivity nabízí domy dětí a mládeže, školní družiny, školní kluby, kroužky různého zaměření (přírodovědné, umělecké, pohybové, technické a vzdělávací např. základní umělecká škola), turistické a sportovní oddíly a mnohé další.⁷⁵

Volnočasová zařízení mají stanovené výchovné a vzdělávací poslání, strukturu, organizaci a činnosti vedou specificky připravení výchovní pracovníci. Reagují na potřeby společnosti a mladé generace, rozvíjí osobnost svých návštěvníků a působí v oblasti prevence proti nebezpečím a důsledkům negativních závislostí, xenofobie či sociálního vylučování.⁷⁶

3.3 Výchovné zhodnocování volného času

Volnočasové aktivity se v dnešní době uplatňují ve všech prostředích života a výchovy dětí a mládeže, v rodině, ve škole v době mimo vyučování, ve specifických institucích a sdruženích, v obci a médiích jako dalších prostředích každodenního života. Aktivity volného času vstoupily do všech pracovních dnů žáků škol i dospělých. Uskutečňují se o víkendech i o prázdninách v průběhu školního roku a v létě i o dovolených. Jsou nedílnou součástí všech fází lidského života od dětství a dospívání přes dospělost až po seniorský věk. Děti se setkávají s volným časem vlastním i druhých lidí nejdříve v rodině, do níž se rodí, a posléze ve škole, kterou povinně navštěvují. Zde získávají první zkušenosti. O své příslušnosti do prostředí rodiny a školy zatím nemohly samy rozhodovat. Postupně vstupují i do dalších prostředí, kde mají, za podpory dospělých, možnost alternativní volby. Do těchto prostředí mohou ve vyšší míře vnášet vlastní přání a ambice, samy rozhodují o svém praktickém chování. Objevují při tom zdroje nového poznání, navazují nové sociální vztahy a poznávají i samy sebe a tím spoluvytvářejí svůj životní program. Obsahem tohoto procesu by

⁷⁴ NIDM. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* [online]. Praha: NIDM, 2011, s. 70–73, [cit. 2016–03–22]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>.

⁷⁵ Tamtéž, s. 102.

⁷⁶ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 81.

měla být nikdy nekončící snaha prosazovat pozitivní přístupy a omezovat negativní vlivy.⁷⁷

3.3.1 Ovlivňování volného času rodinou

Mezi výchovnými činiteli má rodina nejvýraznější postavení, protože dítě v období svého vývinu tráví nejvíce času v rodinném prostředí. Dítě je v tomto období ovlivňováno zejména vzájemnými citovými vztahy mezi členy rodiny, intenzita těchto vlivů roste, probíhá proces socializace.⁷⁸

Pro většinu dětí a mladých lidí je rodina prvotním prostředím volnočasového života a výchovy. Rodina jako primární sociální skupina se zásadně podílí na formování osobnosti dítěte. Začíná s výchovou a vzděláváním, rozvíjí mezilidské vztahy, klade základy hodnotové orientace, vytváří hmotné podmínky a ochranu. V dnešní době rodina přináší svým příslušníkům v mnoha ohledech příznivější podmínky než kdykoli předtím. Na druhé straně však prochází významnými změnami, zejména individualizací a uvolňováním vztahů mezi jejími příslušníky. To vše ovlivňuje volnočasový život v rodině. Také společenské prostředí a četné podněty z něj pronikají do rodiny a stávají se součástí života dětí a výchovného působení rodičů. Mnohé rodiny samy vyhledávají tyto podněty, nespokojují se s pasivním přijímáním, ale tvořivě si je osvojují a obohacují jimi volnočasový život svých dětí. Také oslabování rodinných vztahů je výrazným rysem současné rodiny.⁷⁹

Na trávení volného času v rodině jako zdroj pozitivních i negativních vlivů působí především objektivní podmínky života a výchovy dětí v rodině, zejména její velikost a úplnost nebo pozdější zakládání rodiny. Mění se životní úroveň a sociální status rodiny, způsob začlenění do společnosti a úroveň bydlení, vybavenost domácnosti včetně potřeb pro volný čas.⁸⁰

Realizace volného času uvnitř rodiny má rovněž velký vliv. Je podmíněná způsobem jejího života, postoji a výchovnou praxí rodičů vzhledem k dětem nebo časovými a hmotnými možnostmi. Rodiče mají možnost být iniciátorem a inspirátorem nebo spoluorganizátorem aktivit svých dětí. V některých případech mezi touto

⁷⁷ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 55–56.

⁷⁸ MANNIOVÁ, Jolana. *Kapitoly z pedagogiky I*. Bratislava 2004, s. 81.

⁷⁹ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 56–57.

⁸⁰ Tamtéž, s. 57.

možností a skutečností zeje mezera, zvláště v rodinách sociálně a výchovně slabších. Rodina však i přes všechny problémy zůstává východiskem, na němž závisí bohatost současných zážitků a jeho připravenost na volnočasový život v dospělosti.⁸¹

Působení rodiny se uskutečňuje nápodobou a reprodukcí vzorců volnočasového chování rodičů prostřednictvím účasti na aktivitách rodiny. Mohou to být společenské hry, domácí oslavy, setkání s příbuznými a přáteli, společné návštěvy kulturních a společenských zařízení (divadla, koncerty), společné vycházky, výlety, různé formy pobytu v přírodě nebo rodinné dovolené. Nežádoucí je ovšem nápodoba životního stylu, která představuje nicnedělání a nudu, konzumní způsob života nebo vysloveně protisociální aktivity. Rodina může na dítě působit také prostřednictvím uskutečňování společných pravidelných zájmových činností, ať už jsou to sportovní, turistické, umělecké, technické nebo přírodovědné a zábavní činnosti. Působení rodiny se také uskutečňuje citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí, které se k těmto činnostem samy přihlásí a rodiče podpoří jejich realizaci mimo rodinu. Děti tak mají možnost osamostatnit se a spolu se svými vrstevníky vstupovat i do dalších výchovných prostředí jako jsou např. sdružení dětí a mládeže, zájmové činnosti v souboru umělecké tvořivosti, družstvu kolektivního sportu, technického zájmového kroužku, sdružení na ochranu přírody apod. Zde děti svoje zájmy a nadání rozvíjí soustavně a na odborné a výchovné úrovni.⁸²

Děti přejímají vzorce volnočasového chování svých rodičů plynule, ale také rozporně. Přejímají je i odmítají, někdy se snaží je napodobovat, jindy se od nich snaží osvobodit. Výsledné postoje někdy přenášejí do celého svého života. Dostatek času věnovaný rodiči dětem by měl být při tom společným východiskem. Takový přístup není vlastní žádné rodině. Poměrně často se setkáváme s nezájmem rodiny o to, čím se zabývají její děti ve volném čase. V současné době se postavení rodiny, její možnosti a zájem působit na volný čas svých dětí, výrazně odlišuje a dává možnost uskutečňovat často značně odlišné alternativy.⁸³

Většina dětí v dnešní době nedokáže trávit volný čas efektivně. V zájmu společnosti by mělo být změnit tento trend. Protože ani rodina nemůže uspokojit

⁸¹ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 57.

⁸² Tamtéž, s. 61–62.

⁸³ Tamtéž, s. 62–63.

všechny funkce a zajistit vhodné materiální podmínky, je zde možnost trávit volný čas v různých institucích, které zajišťují volnočasové aktivity.

3.3.2 Instituce zajišťující volnočasové aktivity

V souvislosti s rozvojem volného času a jeho výchovného zhodnocování vznikly a rozšiřovaly se různé typy zařízení, které natrvalo zaujaly ve volnočasovém životě dětí a mladých lidí významné postavení.⁸⁴

Podle školského zákona jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání zahrnuta střediska volného času (domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností), školní družiny a školní kluby. Účast v těchto zařízeních je dobrovolná a je motivována samostatným rozhodnutím jedince. Program činnosti vychází ze skutečné úrovně zájmů a je zde vytvářen dostatečný prostor pro individuální přístup a vlastní tempo činnosti. Vyznačují se časovou volností a rozmanitostí prostor. Zařízení pro zájmové vzdělávání jsou součástí vzdělávací soustavy a nalezneme je v rejstříku škol a školských zařízení.⁸⁵

Střediska pro volný čas dětí a mládeže jsou domy dětí a mládeže, jejichž posláním je naplňovat rekreační a výchovně vzdělávací funkci širokou zájmovou působností a stanice zájmových činností, které se specializují jen na konkrétní zájmovou oblast. Vyhláška o zájmovém vzdělávání stanovuje tyto činnosti:

- *Pravidelná zájmová činnost* – je organizována v zájmových útvech, jako je kroužek (rybářský, modelářský, čtenářský, modelářský), soubor (pěvecký, taneční, hudební, divadelní), klub (filmový), oddíl (tělovýchovný, turistický) nebo kurz (výpočetní techniky, vaření, drhání). Účastníci do těchto útvarů docházejí pravidelně.
- *Zájmová činnost příležitostná* – jsou organizované příležitostné nebo cyklické akce mající výchovně – vzdělávací či rekreační charakter. Je časově vymezena a organizována nebo přímo řízena pedagogem. Řadíme sem např. místní soutěže a turnaje, přehlídky, výlety, exkurze, divadelní představení, cykly přednášek, ale také příměstské prázdninové tábory. Ty mají charakter spíše sociální služby pro děti, jejichž rodiče jsou o prázdninách zaměstnaní.

⁸⁴ HOFBAUER, Břetislav. *Kapitoly z pedagogiky volného času: soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice, 2010, s. 103.

⁸⁵ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 141–142.

- *Nabídka spontánních aktivit* – je nabídka činností, které jsou pedagogem ovlivňovány nepřímou. Jsou přístupné všem zájemcům a jsou vymezeny pouze provozní dobou. Patří sem např. otevřené dětské herny, čítárny, sportoviště, dopravní hřiště, posilovny, internetové pracovny. Úkolem pedagoga je zajišťovat bezpečnost a při některých aktivitách je spíše poradcem, konzultantem a činnost motivuje. Talentovaným dětem a mládeži jsou zpřístupněny laboratoře, ateliéry, chovatelská pracoviště a jiné odborné pracovny, kde účastníci rozvíjí talent pod vedením odborného pracovníka.
- *Garance a organizace soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo doporučených MŠMT ČR* – náplní výchovně vzdělávací práce DDM jsou také soutěže a přehlídky. Posláním DDM je vyhledávat mezi dětmi a mládeží talenty a snažit se o účelné využití jejich volného času.
- *Práce s talentovanou mládeží* – jedná se o práci s talentovanou mládeží formou individuální práce s dětmi mimo zájmové útvary, vzdělávacích akcí, odborných soustředění a expedic.
- *Prázdninová táborová činnost* – je organizovaná činnost s dětmi a mládeží v době dlouhodobého volna (pobytové, putovní, hvězdicové tábory).⁸⁶

Školní družiny (dále jen ŠD) jsou školská zařízení výchovy pro zájmová vzdělávání. Mezi zařízeními určenými pro volný čas dětí je nejčetnější a jejich odděleními prochází nejvíce dětí. ŠD není pokračováním školního vyučování, ale tvoří přechod mezi výukou ve třídách a pobytem doma.⁸⁷

ŠD je určena především dětem prvního stupně základního vzdělávání a je rozdělena na oddělení s maximálním počtem 30 žáků. V některých případech může být do ŠD zařazen i žák druhého stupně. Do ŠD žáci docházejí pravidelně ve dnech školního vyučování. ŠD jsou v provozu i o prázdninách, ale po dohodě se zřizovatelem může její činnost ředitel školy v době prázdnin přerušit.⁸⁸

Práce ŠD se řídí specifickými požadavky a pravidly pedagogiky volného času a je zcela samostatnou oblastí vzdělávací činnosti. Zájmové vzdělávání ve ŠD obohacuje

⁸⁶ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002, s. 121–124.

⁸⁷ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 9.

⁸⁸ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 144.

denní program dítěte, zajišťuje odborné pedagogické vedení a podporuje individuální rozvoj dítěte. Družina zajišťuje dětem výchovu, vzdělání a rekreaci. Funkce ŠD je naplňována odpočinkovými, rekreačními, zájmovými činnostmi a přípravou na vyučování.⁸⁹

Odpočinkové činnosti slouží k odstranění únavy. Žáci mohou odpočívat na koberecích a na podložkách, prostřednictvím námětových her a jiných klidných zájmových činností, poslechem, předčítáním apod. Odpočinkové činnosti jsou zařazovány nejčastěji po obědě, ráno před vyučováním a podle potřeby kdykoli během dne. K regeneraci sil je důležitý také aktivní odpočinek (rekreační činnosti). Obsahem jsou náročnější pohybové, sportovní a turistické prvky, které bývají realizovány především venku a slouží k relaxaci po soustředění ve vyučování. Mezi odpočinkové činnosti můžeme zařadit i různé zájmové činnosti, které vedou k rozvoji dítěte. Dětem umožňují seberealizaci, popř. kompenzaci školních neúspěchů a vedou k poznávání a rozvoji dovedností.⁹⁰

Školní družiny umožňují žákům také přípravu na vyučování. Jako jedna z alternativních možností může zahrnovat aktivity, které souvisejí s plněním školních povinností, jako je vypracování domácích úkolů, zábavné procvičování učiva formou didaktických her, upevňování poznatků ze školy v praxi a další činnosti. V širším smyslu slova lze přípravu na vyučování chápat jako činnosti, které zahrnují vycházky, exkurze, návštěvy jiných prostředí a besedy s pracovníky v nich, různé experimentování, námětové hry nebo práce s informačními zdroji. U některých žáků je žádoucí vypracování domácích úkolů. Patří sem zejména jedinci z méně podnětných prostředí, žáci sociálně znevýhodnění a žáci dojíždějící, jejichž spoje jsou problematické a u nichž se předpokládá, že po návratu domů nebudou mít na domácí úkoly dostatek času. Vypracovávání domácích úkolů v družině by mělo být předem dohodnuto se zákonným zástupcem dítěte a třídním učitelem. Vychovatelka do samotného vypracovávání nezasahuje, avšak může být na požádání nápomocna při vyhledávání chyb, ale v žádném případě nesupluje roli učitele.⁹¹

⁸⁹ HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. Praha: Portál, 2011, s. 16.

⁹⁰ Tamtéž, s. 16.

⁹¹ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 145–147.

Školní kluby (dále jen ŠK) jsou určeny pouze žákům druhého stupně. Protože je tato práce zaměřena na žáky mladšího školního věku, zmíníme se o ŠK jen okrajově. Společně se ŠD mohou ŠK tvořit jeden organizační celek. Do ŠK se žáci nehlásí k pravidelné docházce, tudíž docházka není závazná. ŠK může v obcích, kde není zřízeno středisko volného času dětí a mládeže, přebírat jeho funkci.⁹²

Další školská zařízení, která se věnují volnočasovým aktivitám dětí a mládeže jsou *základní umělecké školy* (dále jen ZUŠ). Mají u nás dlouholetou tradici a zájem o tento způsob trávení volného času vzrůstá. Rozvíjí zájmy a nadání dětí a mládeže v různých oborech umění.⁹³

Všem zájemcům, kteří mají potřebné předpoklady, poskytují základy uměleckého vzdělání v hudebním, tanečním, výtvarném a literárně – dramatickém oboru. Podílí se na vyhledávání a růstu uměleckých talentů. Nejnadanější žáci se v ZUŠ připravují k dalšímu odbornému studiu v konzervatořích, ve středních, vyšších odborných a vysokých školách s uměleckým a pedagogickým zaměřením.⁹⁴

Cílem základního uměleckého vzdělání je utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků, kultivace osobnosti po stránce umělecké a motivace k celoživotnímu učení. S ohledem na potřeby a možnosti poskytuje jednotlivcům základy vzdělání ve zvoleném uměleckém oboru. Klíčové kompetence jsou zaměřené především na rozvoj tvořivosti a schopnosti vnímat a interpretovat umělecké dílo. Pro všechny umělecké obory základního uměleckého vzdělání jsou společné.⁹⁵

Hudební obor umožňuje dětem realizovat se ve hře na různé hudební nástroje, jako jsou klavír, elektronické klávesové nástroje, akordeon, bicí, různé dechové hudební nástroje (zobcová, příčná flétna, klarinet, hoboj, trubka, lesní roh, pozoun, saxofon...), smyčcové nástroje (housle, viola, violoncello, kontrabas), strunné nástroje (kytara, baskytara) a mnoho dalších. Mimo hry na hudební nástroje se děti mohou

⁹² HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 147.

⁹³ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 87.

⁹⁴ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: Tauris, 2001, s. 55.

⁹⁵ MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání.

In *Asociace základních uměleckých škol České Republiky* [online]. Praha: VUP, 31. 5. 2010 [cit. 2017–04–11], s. 13–14. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/31244/>

věnovat také sólovému i sborovému zpěvu. Hudební obor nabízí také výuku hudební nauky. Dále se žáci mohou realizovat v hudebním ateliéru či v hudebním semináři.⁹⁶

Prostřednictvím výtvarného oboru žák poznává a vnímá okolní svět, rozvíjí svou fantazii a své poznatky a představy převádí do výtvarného díla. Pod vedením učitele používá základní výtvarné techniky, akceptuje moderní technologie a akční tvorbu, orientuje se v současném umění. Učí se pracovat ve skupině a respektovat práci druhého.⁹⁷

Taneční obor nabízí žákům taneční průpravu. Osvojují si taneční techniky a mají možnost se podílet na vytváření choreografie. Děti z tanečních souborů účinkují na akcích ZUŠ, ale své taneční umění předvádějí také na soutěžích, předtančeniích a podnikových akcích.⁹⁸

Posledním oborem, který ZUŠ nabízejí je obor literárně dramatický. Zde se vyučují předměty dramatická průprava, herecká praxe, loutkoherectví, umělecký přednes a teorie a dějiny divadla.⁹⁹

ZUŠ se nezaměřují jen na výchovu budoucího profesionála, ale také na výchovu tzv. dobrého amatéra, který se ve svém životě může dále rozvíjet a radovat z hudby, tance, malování i poezie a bude rád navštěvovat různé kulturní akce. Podílí se na kultivaci osobnosti s estetickým, etickým a lidským cítěním i dobrými morálně volnými vlastnostmi.¹⁰⁰

Také *jazykové školy* hrají nemalou roli v zájmovém vzdělávání. Rámcově vzdělávací program pro jazykové školy se řídí vyhláškou MŠMT č. 33/2005 Sb., o jazykových školách s právem státní jazykové zkoušky a státních jazykových zkouškách.¹⁰¹

Vzdělávání na jazykových školách probíhá prostřednictvím různě zaměřených kurzů, v nichž je možné studovat cizí jazyk v následujících typech: základní, střední,

⁹⁶ Základní umělecká škola v Českém Krumlově: Školní vzdělávací program ZUŠ. [online]. [cit. 2016– 03– 30], s. 7– 117. Dostupné z:

https://drive.google.com/file/d/0B_Lmju1o9LyXaI9UWXlpOUZ5X2M/view?pref=2&pli=1

⁹⁷ Tamtéž, s. 118-122.

⁹⁸ Tamtéž, s. 123-129.

⁹⁹ Tamtéž, s. 130-134.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 5.

¹⁰¹ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro jazykové školy s právem státní závěrečné zkoušky* [online]. Praha: VUP, 2009 [cit. 2017– 04– 11], s. 4. Dostupné z http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPJS_vup_pv_050509.pdf

přípravný, konverzační a speciální. Organizace školního roku je obdobou organizace na základních a středních školách. Vyučování je rozděleno do dvou pololetí a vyučovací hodina trvá 45 minut, přičemž se délka vyučovací jednotky může prodloužit podle potřeb uchazečů. Obsah a rozsah výuky je v kompetenci jazykové školy, která je stanovuje ve svém školním vzdělávacím programu.¹⁰²

Jazykové školy nabízejí kurzy nejen pro dospělé, ale také kurzy pro děti od tří let až po teenagery. Ve výuce používají rozmanité metody a formy, přičemž kladou důraz na přirozenost komunikace a zasazení do reálného kontextu. Pracují s materiály, které jsou autentické, nápadité a tematicky blízké konkrétní věkové kategorii. Uchazeči mohou navštěvovat kurzy individuální (1 student) nebo skupinové (3–8 studentů). Mohou vybírat z celé řady jazyků jako je např. anglický, německý, francouzský, italský, ruský.¹⁰³

Dalšími institucemi, které zajišťují volnočasové aktivity, jsou *organizace dětí a mládeže a občanská sdružení*, což jsou nestátní neziskové organizace (dále jen NNO). Působí na celém území České republiky. Z tělovýchovných organizací můžeme jmenovat např. Skaut, Sokol, Pionýr, Česká táborecká unie a další. Mezi zájmová sdružení patří např. hasiči, rybáři apod. Při školách a školských zařízeních jsou to sdružení, která mají pouze místní působnost. NNO nabízí dětem a mládeži aktivní využití volného času a obohacují výchovnou a vzdělávací činnost škol, školských zařízení a rodin.¹⁰⁴

Volnočasovému životu a výchově dětí a mládeže se významnou měrou věnují také obce a regiony, jejichž koncepce a aktivity, personální, institucionální a materiální podpora přispívá k účasti dětí a mládeže na volnočasových aktivitách a životě společnosti.¹⁰⁵

Dětem a mládeži nacházející se v obtížné životní situaci, které jsou ohroženy sociálně patologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl, který je z pohledu

¹⁰² MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro jazykové školy s právem státní závěrečné zkoušky* [online]. Praha: VUP, 2009 [cit. 2017– 04– 11], s. 4. Dostupné z http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPJS_vup_pv_050509.pdf.

¹⁰³ Jazyková škola: *Jazykové kurzy*. [online]. [cit. 2017– 02– 27]. Dostupné z: <http://js.sophia-cb.cz/kurzy/jazykove-kurzy-pro-deti-a-mladez.html>

¹⁰⁴ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 149-150.

¹⁰⁵ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 116–117.

většinové společnosti neakceptovatelný, se věnují nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM). Základním posláním NZDM je zlepšovat kvalitu života těchto jedinců předcházením či snížením sociálních rizik, která vychází z jejich způsobu života. Kromě volnočasových aktivit a činností zaměřených na prevenci NZDM nabízí také sociální služby založené na kontaktní práci s klienty, situační intervenci a základní poradenství. Nabízené služby jsou bezplatné, bez povinnosti se registrovat. Klient může podle svého uvážení kdykoliv přijít a odejít.¹⁰⁶

Činnost církví a náboženských společností se také nemalou měrou podílí na výchově ve volném čase. Vytváří nabídku volnočasových činností pro účastníky všech věkových a sociálních skupin. Děti a mládež se účastní těchto aktivit během školního roku, ale také v průběhu prázdnin. Volnočasové činnosti se uskutečňují formou příležitostných otevřených činností bez přímého členství nebo formou pravidelných aktivit, které jsou organizované. Charakteristické pro tyto společnosti je, že se orientují na specifické cílové skupiny sociálně znevýhodněných, marginalizovaných (žijících na okraji společnosti) či handicapovaných dětí, mladých lidí i dospělých. Věnují se osvětové činnosti a poskytují sociální poradenství.¹⁰⁷

Volnočasové aktivity jsou nabízeny dětem prostřednictvím řady různých zařízení. Jsou to především školská zařízení, jako střediska volného času dětí a mládeže, školní družiny a školní kluby nebo zařízení volného času mimo školu např. základní umělecké školy, jazykové školy a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Svou roli v trávení volného času mají také obce a regiony. Společným cílem všech těchto institucí je vést děti k efektivnímu způsobu trávení volného času.

3.4 Shrnutí

Volný čas lze vyplňovat různými způsoby. Pokud trávíme volný čas individuálně, s rodinou nebo s kamarády a není zajišťován žádnou organizací či zařízením, hovoříme o neorganizovaném volném čase. Naopak organizovaný volný čas je zhodnocován ve volnočasových institucích. Podle toho, jaká činnost je v těchto zařízeních

¹⁰⁶ HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, s. 150–152.

¹⁰⁷ KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, s. 64–65.

vykonávána, lze vnímat volnočasové aktivity jako dobrovolné nebo naopak, aktivity, které mají charakter povinnosti. Ať už jsou tyto činnosti jakékoliv, svým obsahem by se měly odlišovat od vyučování. Volnočasové aktivity jsou zajišťovány ve střediscích volného času, ve školních družinách a školních klubech, ale také v základních uměleckých a jazykových školách a v řadě dalších neziskových organizacích věnující se dětem a mládeži.

Shrnutí teoretické části

Teoretická část této práce byla zaměřena na tři klíčové oblasti: volný čas, volnočasové aktivity a charakteristika dítěte mladšího školního věku. Přinesla vhled do problematiky volného času a do oblasti výchovy ve volném čase s přímou zaměřeností na děti mladšího školního věku.

Úvodní část byla věnována tématu volný čas a zvláštnostem volného času dětí a mládeže a jeho souvislosti s pojmem výchova. Dále byla věnována pozornost oblasti výchovy ve volném čase, v době mimo vyučování a jejím specifickým v oblasti funkcí, cílů, podmínek a pedagogických prostředků. Podrobně byly popsány také požadavky na výchovu ve volném čase.

Další část se zabývala charakteristikou dítěte mladšího školního věku v době před vstupem na 2. stupeň základní školy a v době, kdy dítě začíná dospívat. Důkladně je popsán psychický, sociální, tělesný a pohybový vývoj.

Závěr teoretické části diplomové práce byl věnován vymezení pojmu volnočasové aktivity, jejich obsahu, organizovanému a neorganizovanému trávení volného času, výchovnému zhodnocování volného času, ovlivňování volného času rodinou a institucím, které zajišťují volnočasové aktivity.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1 Výzkumné šetření

Při výzkumném šetření jsem vycházela především z teoretických poznatků se zaměřením na děti mladšího školního věku, čerpaných z odborné literatury, které jsou uvedeny v teoretické části této práce.

1.1 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit:

- ✓ jakým způsobem tráví volný čas žáci 5. ročníků ZŠ v regionu Český Krumlov,
- ✓ jakým způsobem se rodina podílí na trávení volného času svých dětí,
- ✓ do jaké míry si volný čas organizují děti samy.

1.2 Výzkumné otázky

Pro řešení výzkumných cílů byly stanoveny následující otázky:

1. Jakým způsobem tráví volný čas žáci 5. ročníků ZŠ v regionu Český Krumlov?
2. Jakým způsobem se rodina podílí na trávení volného času svých dětí?
3. Do jaké míry si volný čas organizují děti samy?

1.3 Výzkumné metody

Jako hlavní výzkumnou metodu jsem zvolila dotazník, který je specifickou metodou kvantitativního výzkumu, používanou ve společenských vědách, tedy i v pedagogice. Tato metoda je určena pro hromadné získávání údajů a shromažďuje data založená na dotazování osob.¹⁰⁸

K dotazníku je zpravidla připojeno stručné vysvětlení, které podává informace o cílech a úkolech dotazníku. Samozřejmostí je ohleduplnost k respondentům a přísné dodržování etických aspektů. Tazatel musí ujistit dotazovaného, že k němu přichází pouze pro informace, které nemůže obdržet jinde. Důležitý je také výběr vzorku. Velikost vzorku, kterému má být dotazník předložen, určuje výzkumný pracovník. Musí

¹⁰⁸ SKALKOVA, J., et al. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983, s. 86.

znát hlavní charakteristiky populace, na kterou se obrací a musí umět odhadnout předpokládanou návratnost dotazníků.¹⁰⁹

Důležitá je volba a formulace otázek. Otázky je třeba formulovat konkrétně a jasně tak, aby je všichni respondenti chápali ve stejném významu. Z hlediska způsobu kladení otázek lze rozlišit tři základní typy položek:

- a) *položky otevřené* (nestrukturované) – informace a délku odpovědi volí respondent,
- b) *položky uzavřené* (strukturované) – respondent volí mezi dvěma nebo více alternativami,
- c) *položky škálové* - umisťují respondenta na některý bod na škále.

Variantou ve skupině škálových položek jsou položky uzavřené, které jsou vedle hotových odpovědí doplněny otevřenou možností volné odpovědi (kategorie „jiné“).¹¹⁰

Chrátka (2007) položky tohoto typu označuje jako položky polouzavřené. Nabídkou „jiná odpověď“ se vyhýbáme nebezpečí, že některou možnou odpověď neuvedeme. Respondent má možnost volit tuto nabídku v případě, že mu žádná z nabízených možností nevyhovuje.¹¹¹

Dotazník byl určen žákům 5. ročníků a skládal se z deseti otázek. Na tři otázky žáci odpovídali zaškrtnutím některé z nabízených možností, zbylé otázky byly doplněny o možnost volné odpovědi. V dotazníku byly použity otázky uzavřené a uzavřené s možností volné odpovědi. Pro navázání kontaktu s žáky byl použit úvodní odstavec, kde byli žáci seznámeni s účelem výzkumného šetření a ujištění, že dotazník je anonymní.

¹⁰⁹ SKALKOVA, J., et al. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983, s. 90.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 88.

¹¹¹ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 166.

2 Vyhodnocení výsledků výzkumného šetření

2.1 Specifikace regionu Český Krumlov

Okres Český Krumlov je typicky příhraničním regionem, který najdeme na samém jihu České republiky. Na jihozápadě, jihu a jihovýchodě je jeho hranice tvořena státní hranicí s Rakouskem. Sousedí také s okresem České Budějovice a okresem Prachatice. Rozloha tohoto regionu je 1 614 km². V 47 obcích zde žije téměř 61 tisíc obyvatel.¹¹²

Centrem regionu je město Český Krumlov, který je jedním z architektonicky nejkrásnějších měst České republiky. Od roku 1992 je díky ojedinělé středověké zástavbě zapsáno na listině světového kulturního dědictví UNESCO. Dominantou města je hrad a zámek Český Krumlov. Nelze opomenout slavný maškarní sál, unikátní barokní divadlo a sedmihektarovou zámeckou zahradu s otáčivým hledištěm.¹¹³

Český Krumlov nežije pouze historií. Je ideálním místem k prožití i kulturních a uměleckých zážitků. Za zmínku stojí např. Regionální muzeum v Českém Krumlově, Egon Schiele Art centrum, populární a velice oblíbené Slavnosti pětিলisté růže, noční prohlídky města a Mezinárodní hudební festival Český Krumlov¹¹⁴.

V regionu lze navštívit čtyři stálá kina, padesát dva veřejných knihoven, čtrnáct muzeí a dvě divadla. Za zmínku stojí hvězdárna na Kletci, která pořádá exkurze pro veřejnost a školy. Dále je možno využívat 287 sportovních zařízení jako jsou koupaliště, bazény, sportovní hřiště a tělocvičny.¹¹⁵

K aktivnímu trávení volného času vybízí také malebná a zachovalá příroda v celém regionu. Zejména Národní park Šumava, Novohradské hory, Chráněná krajinná oblast Blanský les a okolí Lipenské přehrady poskytují prostor k turistice, cykloturistice, kanoistice, plavání a dalším sportům.

¹¹² Charakteristika okresu Český Krumlov. In: *Český statistický úřad*. [online]. [cit. 2017–03–07]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xc/charakteristika_okresu_ck

¹¹³ Český Krumlov – představení. In: *ČESKÉ DĚDICTVÍ UNESCO*. [online]. [cit. 2017–02–25]. Dostupné z: <http://www.unesco-czech.cz/cesky-krumlov/predstaveni/>

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Charakteristika okresu Český Krumlov. In: *Český statistický úřad*. [online]. [cit. 2017–03–06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xc/charakteristika_okresu_ck

2.2 Výzkumný soubor

Do výzkumu jsem se snažila zapojit všechny žáky 5. ročníků v celém regionu. Písemnou formou jsem oslovila všechny základní školy v Českém Krumlově a okolí. Dotazníky byly distribuovány poštou. K nim byla přiložena žádost o vyplnění dotazníků v rámci vyučování a to z důvodu návratnosti dotazníků. Pro porovnání jsem rozdělila respondenty na chlapce a dívky a školy na městské a venkovské, aby bylo možné zjistit rozdíl mezi způsobem trávení volného času mezi chlapci a děvčaty a dětmi ve městech a na venkově.

Celkem bylo osloveno 29 základních škol. Do výzkumu se zapojilo 25 základních škol. Deset z nich byly městské školy (školy v obcích se statutem města) a zbylých patnáct škol zastupovaly školy venkovské (školy v obcích bez statutu města). Jedna základní škola poslala dotazníky nevyplněné zpět s odůvodněním, že byl mezi dětmi udělán průzkum, kdo by měl o vyplnění dotazníků zájem. Bohužel žáci reagovali negativně. Tři základní školy se výzkumu nezúčastnily.

Před rozesláním dotazníků na všechny základní školy byl proveden předvýzkum na jedné nejmenované základní škole z důvodu ověření, zda jsou takto položené otázky v dotazníku dětem jasné a že je chápou ve stejném významu.

Po vyhodnocení předvýzkumu bylo zjištěno, že dotazník je pro žáky srozumitelný a že jej lze použít pro další výzkumné šetření.

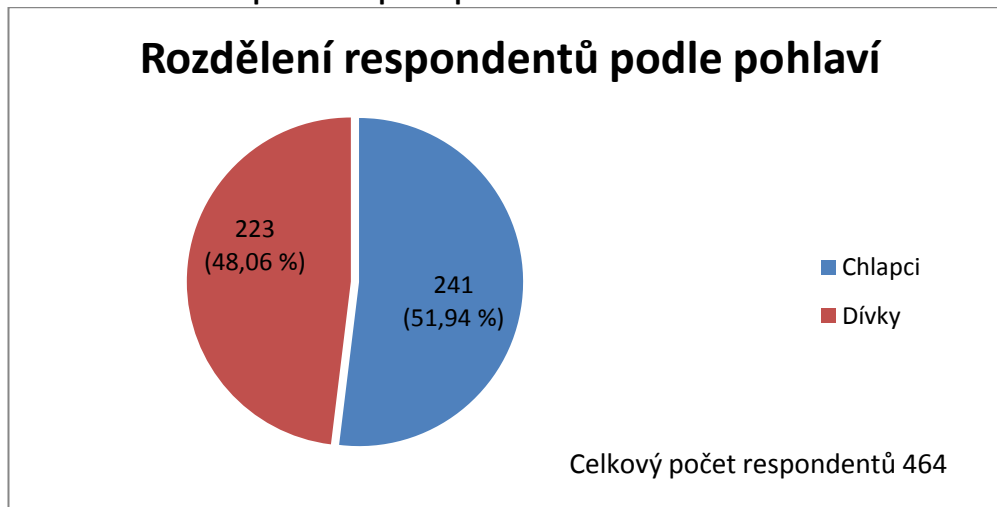
3 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

Výzkumu se zúčastnilo 464 žáků 5. ročníků základních škol v Českém Krumlově a okolí. Sběr dat probíhal v prosinci 2016 a částečně i v lednu 2017. Celkem bylo rozesláno 930 dotazníků. Vráceno jich bylo 464, což je téměř 50 % návratnost. Výsledky byly zpracovány nejprve zaznamenáním všech získaných dat do tabulky ve formátu Microsoft Excel. Každý údaj z dotazníku měl v tabulce přiřazenou číselnou hodnotu. Následně byla data zpracována pomocí metod základní statistiky, tedy četností (relativních, absolutních), do dílčích tabulek, ze kterých lze vyčíst výsledky dotazníkového šetření. Pro lepší přehlednost byly některé tabulky doplněny grafem.

3.1 Rozdělení respondentů podle pohlaví a lokality

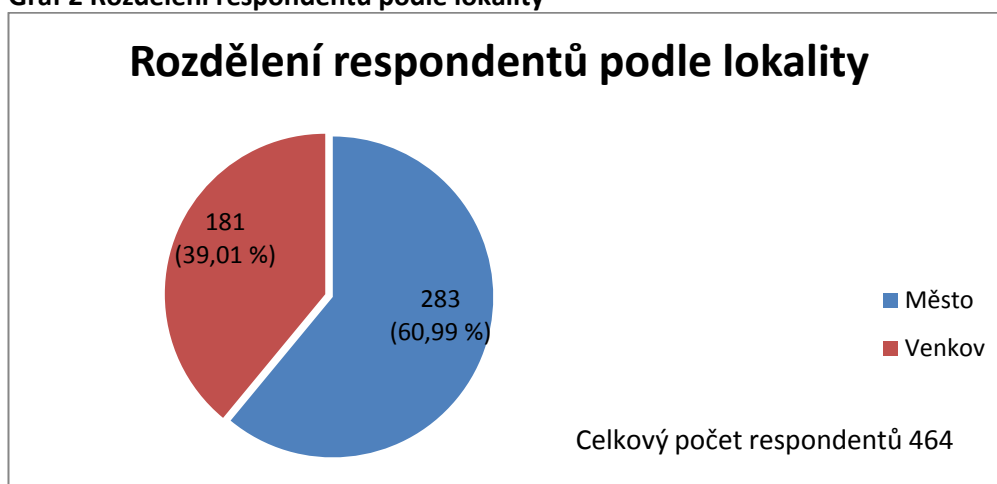
Výzkumu se zúčastnilo celkem 464 žáků 5. ročníků základních škol v Českém Krumlově a okolí, z toho 223 dívek (48,06 %) a 241 chlapců (51,94 %).

Graf 1 Rozdělení respondentů podle pohlaví

Do výzkumu se zapojilo 283 žáků základních škol z měst (60,99 %) a 181 žáků z venkova (39,01 %).

Graf 2 Rozdělení respondentů podle lokality

3.2 Volný čas po skončení vyučování

Otázkou: „*Co pravidelně děláš po skončení vyučování?*“ jsem zkoumala, jakým způsobem děti tráví volný čas ve všední dny z hlediska organizovanosti. Organizované a neorganizované trávení volného času je blíže popsáno v kapitole 3.2 v teoretické části této práce.

V tomto případě je třeba také zohlednit věk. Děti ve věku 10–12 let tvoří nejsilnější věkovou skupinu, která navštěvuje zájmové kroužky. Mladší děti (6–9 let) k určitým aktivitám ještě nedospěly, proto je u této skupiny návštěvnost kroužků nižší a naopak starší děti (13–14 let) kroužky v tomto věku opouštějí. S nástupem puberty chtějí samy rozhodovat o tom, co budou ve volném čase dělat a dosud navštěvované kroužky pro ně nejsou tolik „IN“.¹¹⁶

U této otázky byla možnost výběru z více odpovědí, proto počet zaškrtnutých odpovědí nesouhlasí s celkovým počtem respondentů.

Z tabulky 1 vyplývá, že po skončení vyučování nejvíce dotazovaných dětí navštěvuje nějaký kroužek (83,84 %), tráví volný čas ve volnočasových institucích, tedy organizovaně. Z celkového počtu respondentů je to 389 dětí, z toho 197 dívek a 192 chlapců. Organizovaně tráví volný čas také 10,34 % dětí, které navštěvují školní družinu nebo školní klub. Družinu nebo školní klub navštěvuje více děvčat (13 %) než chlapců (7,88 %). Neorganizovaný volný čas zastupují zbylé odpovědi. Více než polovina dětí (56,25 %) tráví čas venku s kamarády. Téměř polovina (44,83 %) se učí. Více než třetina

¹¹⁶ NIDM. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6 – 15 let* [online]. Praha: NIDM, 2011, s. 102, [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné na [www: http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf](http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf).

děti (35,78 %) uvedla, že se dívá na televizi, 35,34 % je na počítači, hraje hry, surfuje na internetu a 33,84 % dětí si čte. Do knihovny chodí jen 10,78 % z dotazovaných dětí. Jinou možnost zaškrtno 17,03 % respondentů.

Tabulka 1 Každodenní pravidelné činnosti po skončení vyučování u děvčat a chlapců

	Dívky		Chlapci		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Jdu ven s kamarády/kamarádkami (povídání, nakupování, sportování, návštěva kina)	124	55,61 %	137	56,85 %	261	56,25 %
Dívám se na televizi	68	30,49 %	98	40,66 %	166	35,78 %
Jsem na počítači, hraji hry, surfuji na internetu	41	18,39 %	123	51,04 %	164	35,34 %
Čtu si	112	50,22 %	45	18,67 %	157	33,84 %
Učím se	121	54,26 %	87	36,10 %	208	44,83 %
Chodím do knihovny	32	14,35 %	18	7,47 %	50	10,78 %
Navštěvuji družinu, školní klub	29	13,00 %	19	7,88 %	48	10,34 %
navštěvuji nějaký kroužek	197	88,34 %	192	79,67 %	389	83,84 %
Jiná možnost - jaká	40	17,94 %	39	16,18 %	79	17,03 %

Děvčata jako jinou možnost uváděla: navštěvuji dědu a babičku, povídám si s mamkou, píši domácí úkoly, cvičím na hudební nástroj, poslouchám hudbu, vyrábím origami a dekorace, pomáhám doma s úklidem, starám se o domácí zvířata (pes, kočka, králík, kůň), maluji, kreslím, starám se o mladšího sourozence, chodím na doučování, chodím na rehabilitaci. Odpovědi chlapců: jezdím na kole, skáču parkour, hraji si s legem a s hračkami, chodím rybařit, hraji Xbox, jen tak se toulám, chodím ven se psem, hraji si s kocourem, pomáhám doma s úklidem, chodím s taťkou běhat, píši si domácí úkoly, jsem na mobilu.

Hodnoty relativních četností ukazují, že děvčata ve všední dny vyplňují volný čas nejčastěji aktivitami v nějakém zájmovém kroužku (88,34 %). Také chlapci se po skončení vyučování nejvíce věnují zájmovým aktivitám ve volnočasových zařízeních (79,67 %). Pokud dívky nenavštěvuji zájmový kroužek, vyplňují volný čas po skončení vyučování více četbou (50,22 %), učí se (54,26 %) a chodí do knihovny (14,35 %), kdežto chlapci se více dívají na televizi (40,66 %) a tráví čas na počítači (50,04 %).

Tabulka 2 poskytuje srovnání, jak tráví volný čas po skončení vyučování děti ve městě a jak jej tráví na venkově. Nabídka zájmových kroužků je ve městě pestřejší a dostupnější. Také dojíždění z okolních vesnic bývá pro žáky překážkou v návštěvnosti organizovaných volnočasových aktivit. Proto je překvapivé, že zájmový kroužek více navštěvují žáci z venkova (88,40 %), než žáci z města (80,92 %). Žáci z venkova také častěji uváděli, že chodí do školní družiny nebo do školního klubu a ven s kamarády/kamarádkami. Děti z města více sledují televizi, jsou na počítači, čtou si a učí se.

Tabulka 2 Každodenní pravidelné činnosti po skončení vyučování ve městě a na venkově

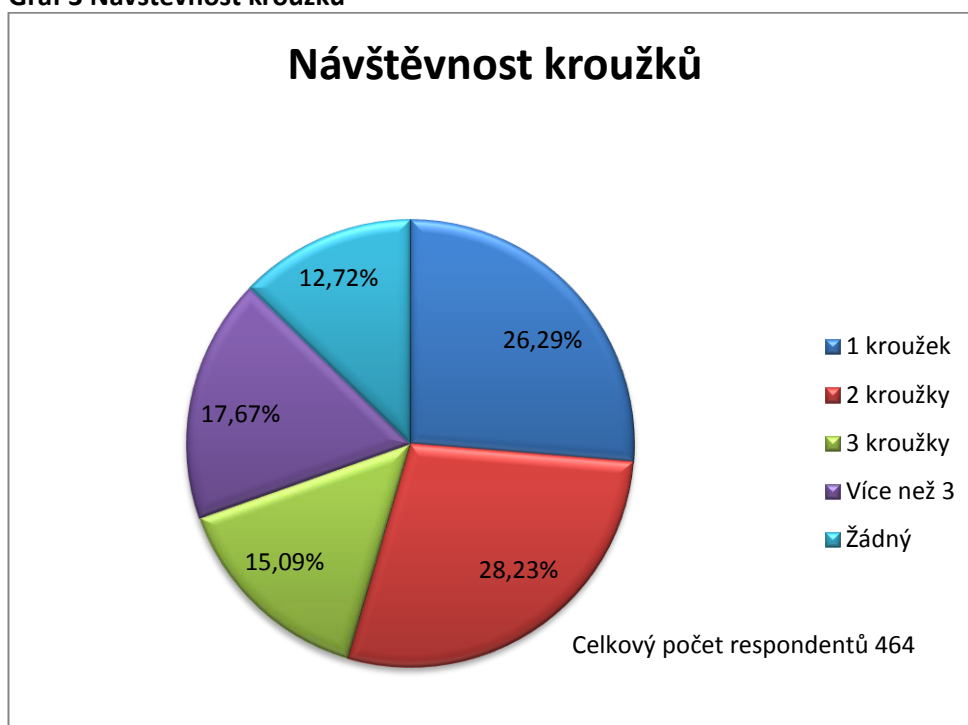
	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Jdu ven s kamarády/kamarádkami (povídání, nakupování, sportování, návštěva kina)	149	52,65 %	112	61,88 %	261	56,25 %
Dívám se na televizi	110	38,87 %	56	30,94 %	166	35,78 %
Jsem na počítači, hraji hry, surfuji na internetu	103	36,40 %	61	33,70 %	164	35,34 %
Čtu si	100	35,34 %	57	31,49 %	157	33,84 %
Učím se	131	46,29 %	77	42,54 %	208	44,83 %
Chodím do knihovny	33	11,66 %	17	9,39 %	50	10,78 %
Navštěvuji družinu, školní klub	22	7,77 %	26	14,36 %	48	10,34 %
navštěvuji nějaký kroužek	229	80,92 %	160	88,40 %	389	83,84 %
Jiná možnost - jaká	46	16,25 %	33	18,23 %	79	17,03 %

3.3 Návštěvnost kroužků

Na otázku: „Kolik kroužků navštěvuješ?“ neodpověděli všichni žáci. Důvodem byla skutečnost, že někteří žáci nenavštěvují žádný kroužek. Také u této otázky měli žáci možnost výběru z více odpovědí. Někteří navštěvují více kroužků najednou, proto se ani zde počty respondentů neshodují s počty odpovědí.

Graf 3 zobrazuje počty zájmových kroužků, které žáci navštěvují. Z celkového počtu respondentů 12,72 % dětí uvedlo, že nenavštěvuje žádný kroužek. Jeden kroužek navštěvuje 26,29 % respondentů, dva kroužky navštěvuje 28,23 % respondentů, tři kroužky navštěvuje 15,09 % respondentů a více než tři kroužky (4–6) navštěvuje 17,67 % respondentů.

Graf 3 Návštěvnost kroužků

Tabulka 3 ukazuje, že dívky nejčastěji navštěvují dva a více než tři kroužky. Jedna dívka dokonce uvedla, že navštěvuje 6 zájmových kroužků. U chlapců převažuje jeden a dva kroužky.

Tabulka 3 Srovnání návštěvnosti kroužků u chlapců a u dívek

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
1 kroužek	73	30,29 %	49	21,97 %	122	26,29 %
2 kroužky	74	30,71 %	57	25,56 %	131	28,23 %
3 kroužky	31	12,86 %	39	17,49 %	70	15,09 %
Více než 3	26	10,79 %	56	25,11 %	82	17,67 %
Žádný	37	15,35 %	22	9,87 %	59	12,72 %
Celkem	241	100,00 %	223	100,00 %	464	100,00 %

Z tabulky 4 vyplývá, že žádný zájmový kroužek nenavštěvuje více žáků z města než z venkova. Žáci z venkova nejčastěji navštěvují dva, jeden a více než tři kroužky. U žáků z města převažují jeden a dva kroužky.

Tabulka 4 Srovnání návštěvnosti kroužků ve městě a na venkově

	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
1 kroužek	80	28,27 %	42	23,20 %	122	26,29 %
2 kroužky	79	27,92 %	52	28,73 %	131	28,23 %
3 kroužky	41	14,49 %	29	16,02 %	70	15,09 %
Více než 3	41	14,49 %	41	22,65 %	82	17,67 %
Žádný	42	14,84 %	17	9,39 %	59	12,72 %
Celkem	283	100,00 %	181	100,00 %	464	100,00 %

3.4 Druhy volnočasových aktivit

V otázce: „*Jaký kroužek navštěvuješ?*“ měli žáci také možnost výběru z více odpovědí, proto celkový počet nesouhlasí s celkovým počtem respondentů. Na tuto otázku 59 respondentů (12,72 %) neodpovědělo, protože v předešlé otázce uvedlo, že žádný kroužek nenavštěvuje.

Nabídka volnočasových aktivit je v současné době pestrá. Děti mají možnost si vybírat činnosti, které jsou v souladu s jejich zájmy a potřebami. Obsah výchovně vzdělávacích činností, blíže popisuje kapitola 3.1 v teoretické části této práce.

V tabulce 5 vidíme, že nejvíce dětí navštěvuje nějaký sportovní kroužek (52,59 %), dále 29,96 % hudební kroužek, 19,18 % výtvarný kroužek, 17,24 % pohybový kroužek a 9,27 % jazykový kroužek. Turistický a přírodovědný kroužek shodně navštěvuje 4,31 % dětí a nejméně dětí navštěvuje pracovní – technický kroužek. Jiný kroužek uvedlo 27,16 % dotazovaných dětí.

Chlapci v porovnání s dívkami upřednostňují sportovní kroužky (69,98 %), kdežto dívky více navštěvují hudební (42,15 %) a pohybové (30,04 %) kroužky. Výraznější rozdíl je vidět také v návštěvnosti výtvarného kroužku. Výtvarný kroužek méně navštěvují chlapci.

Tabulka 5 Druhy volnočasových aktivit dívek a chlapců

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Sportovní	159	65,98 %	85	38,12 %	244	52,59 %
Pohybový	13	5,39 %	67	30,04 %	80	17,24 %
Turistický	15	6,22 %	16	7,17 %	31	6,68 %
Hudební	45	18,67 %	94	42,15 %	139	29,96 %
Přírodovědný	11	4,56 %	9	4,04 %	20	4,31 %
Pracovně-technický	12	4,98 %	6	2,69 %	18	3,88 %
Výtvarný	26	10,79 %	63	28,25 %	89	19,18 %
Jazykový	17	7,05 %	26	11,66 %	43	9,27 %
Jiný	47	19,50 %	72	32,29 %	119	25,65 %

Při porovnávání návštěvnosti zájmových kroužků ve městě a na venkově nejsou v tabulce 6 vidět výrazné rozdíly. Přesto uvedu malé srovnání. Ve městě je návštěvnost vyšší u těchto zájmových kroužků: sportovní (54,42 %), turistický (5,30 %), přírodovědný (4,59 %) a výtvarný (20,14 %). Děti z venkova více navštěvují pohybové (18,23 %), hudební (32,60 %), pracovně – technické (4,42 %) a jazykové (9,94 %) kroužky.

Tabulka 6 Druhy volnočasových aktivit ve městě a na venkově

	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Sportovní	154	54,42 %	90	49,72 %	244	52,59 %
Pohybový	47	16,61 %	33	18,23 %	80	17,24 %
Turistický	16	5,65 %	15	8,29 %	31	6,68 %
Hudební	80	28,27 %	59	32,60 %	139	29,96 %
Přírodovědný	13	4,59 %	7	3,87 %	20	4,31 %
Pracovně-technický	10	3,53 %	8	4,42 %	18	3,88 %
Výtvarný	57	20,14 %	32	17,68 %	89	19,18 %
Jazykový	25	8,83 %	18	9,94 %	43	9,27 %
Jiný	41	14,49 %	78	43,09 %	119	25,65 %

Pro úplnost je třeba doplnit informace o činnostech, které byly uvedeny jako jiný zájmový kroužek a v dotazníku nebyly zařaditelné. Přehled nezařaditelných činností uvádí tabulka 7. Mezi oblíbené a poměrně dost navštěvované kroužky patří

např. dramatický kroužek, dobrovolní hasiči, náboženství, čtenářský, rybářský a zdravotnický kroužek. Tyto kroužky jsou více navštěvovány dětmi z venkova. Děti z města nejčastěji uváděly jako jiný kroužek Skaut a Pionýr.

Tabulka 7 Jiný zájmový kroužek

	Školy město			Školy venkov			Celkem
	Chlapci	Dívky	Celkem	Chlapci	Dívky	Celkem	
Pionýrská skupina	3	4	7	0	2	2	9
Skaut	7	8	15	1	1	2	17
Klub her	1	0	1	0	0	0	1
Jezdecký oddíl	0	4	4	0	2	2	6
Dobrovolní hasiči	3	6	9	6	8	14	23
Rybáři	4	1	5	5	1	6	11
Záchranáři	1	1	2	0	0	0	2
Náboženství	3	2	5	4	6	10	15
Spirála	1	0	1	0	0	0	1
Vaření	2	1	3	0	1	1	4
Dramatický kroužek	3	2	5	5	18	23	28
Šachy	3	0	3	1	0	1	4
Čtenářský kroužek	0	0	0	2	11	13	13
Koumák	0	0	0	1	1	2	2
Počítačový kroužek	0	0	0	0	1	1	1
Minikáry	0	1	1	1	0	1	2
Zdravotnický	0	0	0	0	6	6	6
Deskové hry	0	0	0	1	1	2	2
Potápění	0	0	0	1	0	1	1
Parkou	0	0	0	1	0	1	1
Myslivecký kroužek	0	1	1	2	0	2	3
Recitační kroužek	0	0	0	0	1	1	1
Dyslektický kroužek	0	0	0	0	4	4	4
Plavání	0	1	1	0	0	0	1
Doučování	0	0	0	1	0	1	1

3.5 Pomoc při výběru kroužků

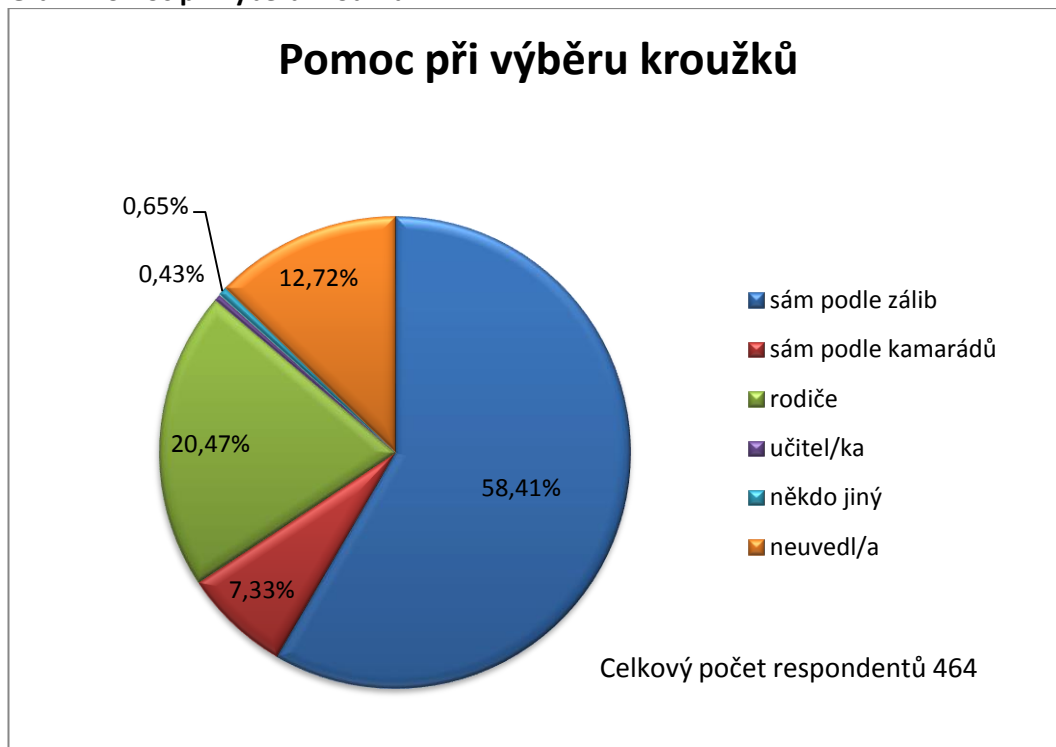
Na otázku: „Kdo ti pomáhá s výběrem kroužků?“ nemohlo opět odpovědět 59 respondentů (12,72 %), jelikož nenavštěvuje žádný kroužek.

Na přelomu mladšího a staršího školního věku klesá vliv rodiny (rodičů, prarodičů, sourozenců) a děti si chtějí více rozhodovat o tom, co budou dělat ve svém

volném čase. Zde bylo zkoumáno, do jaké míry si o výběru zájmového kroužku rozhodují děti samy a jak moc s výběrem kroužků dětem pomáhá rodina.

Graf 4 přináší informace o tom, kdo dětem pomáhá s výběrem kroužků nebo jestli si kroužky vybírají samy, bez pomoci jiné osoby. Převážná většina dotazovaných (58,41 %) uvedla, že si kroužky vybírá sama, podle toho, co ji baví a zajímá. 20,47 % dětí stále pomáhají s výběrem rodiče. 7,33 % dětí se rozhoduje podle toho, kam chodí jejich kamarádi. Pouze dvě děti uvedly, že jim s výběrem pomáhá učitelka. Jednomu chlapci pomáhá teta z dětského domova, jedné dívce dědeček a jednomu chlapci babička. Z toho vyplývá, že děti na přelomu mladšího a staršího školního věku už si o náplni svého volného času více rozhodují samy, přesto je vliv rodiny stále u většiny dětí výrazný.

Graf 4 Pomoc při výběru kroužků

Chlapci shodně s děvčaty nejčastěji uváděli, že si kroužky vybírají sami, podle zálib, dále s pomocí rodičů a podle kamarádů (viz tabulka 8).

Tabulka 8 Pomoc při výběru kroužků, srovnání chlapci/děvčata

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Sám podle zálib	141	58,51 %	130	58,30 %	271	58,41 %
Sám podle kamarádů	16	6,64 %	18	8,07 %	34	7,33 %
Rodiče	42	17,43 %	53	23,77 %	95	20,47 %
Učitel/ka	2	0,83 %	0	0,00 %	2	0,43 %
Někdo jiný	2	0,83 %	1	0,45 %	3	0,65 %
Neuvedl/a	38	15,77 %	21	9,42 %	59	12,72 %
Celkem	241	100,00 %	223	100,00 %	464	100,00 %

Z tabulky 9 je zřejmé, že situace ve městě a na venkově je téměř stejná. Žáci škol ve městě i na venkově nejčastěji odpovídali, že si kroužky vybírají sami podle toho, co je baví a zajímá (shodně téměř 60 %). Přes 20 % dětí ve městě i na venkově uvádí jako pomocníky při výběru kroužku rodiče, podle kamarádů se rozhoduje 6,36 % dětí z města a 8,84 % dětí z venkova.

Tabulka 9 Pomoc při výběru kroužků – město/venkov

	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Sám podle zálib	164	57,95 %	107	59,12 %	271	58,41 %
Sám podle kamarádů	18	6,36 %	16	8,84 %	34	7,33 %
Rodiče	57	20,14 %	38	20,99 %	95	20,47 %
Učitel/ka	1	0,35 %	1	0,55 %	2	0,43 %
Někdo jiný	2	0,71 %	1	0,55 %	3	0,65 %
Neuvedl/a	41	14,49 %	18	9,94 %	59	12,72 %
Celkem	283	100,00 %	181	100,00 %	464	100,00 %

3.6 Kroužky navštěvované společně s rodiči

Otázka: „Navštěvuješ nějaký kroužek společně s rodiči?“ je směřovaná k rodině. Rodina je zdrojem pozitivních, ale i negativních vlivů. Děti přejímají vzorce volnočasového chování svých rodičů, a to plynule i rozporuplně. Někdy se snaží rodiče napodobovat, jindy tyto vzorce odmítají a mají snahu se od nich osvobodit. Touto problematikou se zabývá kapitola 3.3.1 v teoretické části práce.

Z tabulky 10 vyplývá, že z celkového počtu respondentů 89,44 % dotazovaných žádný kroužek s rodiči nenavštěvuje. Kroužek společně s rodiči navštěvuje 10,56 % dětí.

Hodnoty relativních četností ukazují, že děvčata odpovídala v porovnání s chlapci téměř shodně.

Tabulka 10 Návštěvnost kroužků společně s rodiči, srovnání chlapci/dívky

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ne	213	88,38 %	202	90,58 %	415	89,44 %
Ano	28	11,62 %	21	9,42 %	49	10,56 %
Celkem	241	100,00 %	223	100,00 %	464	100,00 %

Při porovnání hodnot relativních četností návštěvnosti kroužků společně s rodiči se hodnoty ve městě a na venkově od sebe téměř neliší. Z toho lze usoudit, že ve městě i na venkově děti navštěvují kroužky převážně samy (viz tabulka 11).

Tabulka 11 Návštěvnost kroužků společně s rodiči ve městě a na venkově

	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ne	257	90,81 %	158	87,29 %	415	89,44 %
Ano	26	9,19 %	23	12,71 %	49	10,56 %
Celkem	283	100,00 %	181	100,00 %	464	100,00 %

3.7 Informovanost rodičů

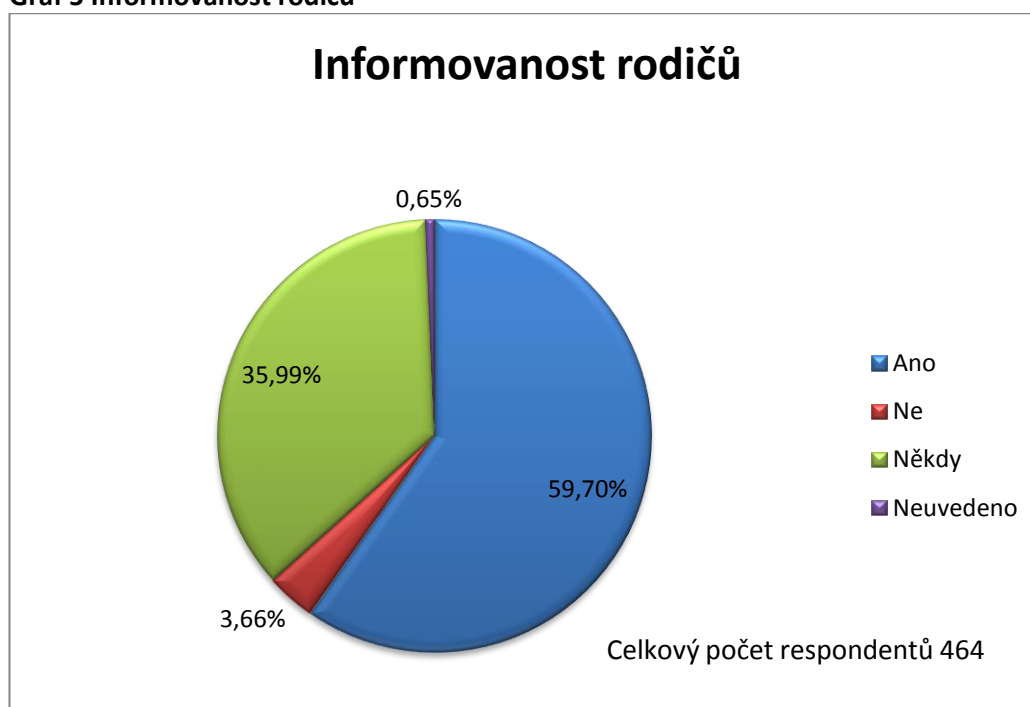
Do jaké míry jsou rodiče informováni o způsobu trávení volného času svých dětí, zkoumá otázka: „*Jsou rodiče informováni o tom, co děláš ve svém volném čase?*“ V současné době, kdy se snižuje věková hranice delikventů a vzrůstá kriminalita mládeže, je nadmíru potřebné, aby rodiče měli přehled o tom, jak jejich děti vyplňují svůj volný čas.

Jedním z parametrů rodičovského chování je dohled, který prokazatelně souvisí se souběžným nebo později prokazatelným delikventním chováním dítěte. Rodič by

měl být informován o tom, co dítě dělá ve volném čase, s jakými kamarády se stýká, kdy a v jakém stavu se vrací domů atp.¹¹⁷

Z odpovědí je zřejmé, že většina rodičů je dobře informována, jak jejich děti tráví volný čas (viz graf 5). I když si většina dětí rozhoduje o tom, co bude dělat ve volném čase (vyplývá z otázky č. 5), stále musí informovat rodiče, jak tento čas tráví. Rodiče 59,70 % respondentů jsou informováni o tom, co jejich děti dělají ve volném čase, dále 35,99 % respondentů uvedlo, že rodiče informuje jen někdy, 3,66 % dětí rodiče neinformuje vůbec a 0,65 % dětí na tuto otázku neodpovědělo.

Graf 5 Informovanost rodičů

Tabulka 12 srovnává dívky a chlapce, jak informují rodiče o tom, co dělají ve volném čase. Větší procento dívek uvedlo, že rodiče vědí, co dělají ve volném čase. U chlapců převažovala odpověď ne a někdy. Z toho vyplývá, že rodiče dívek jsou lépe informováni kde a s kým se jejich děti pohybují, než rodiče chlapců.

¹¹⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Praha: Portál, 2011, s. 44–45.

Tabulka 12 Informovanost rodičů u chlapců a u dívek

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	123	51,04 %	154	69,06 %	277	59,70 %
Ne	13	5,39 %	4	1,79 %	17	3,66 %
Někdy	103	42,74 %	64	28,70 %	167	35,99 %
Neuvedeno	2	0,83 %	1	0,45 %	3	0,65 %
Celkem	241	100,00 %	223	100,00 %	464	100,00 %

Děti z města častěji odpovídaly, že informují rodiče, co dělají ve svém volném čase. Odpověď ne a někdy uváděly častěji děti z venkova. Informovanost rodičů, o způsobu trávení volného času svých dětí, je tedy příznivější ve městě (viz tabulka 13). Vzhledem k tomu, že prostředí venkova je intimnější a bezpečnější, děti zde mají větší volnost a neinformují rodiče v takové míře jako děti z města.

Tabulka 13 Informovanost rodičů u žáků ve městě a na venkově

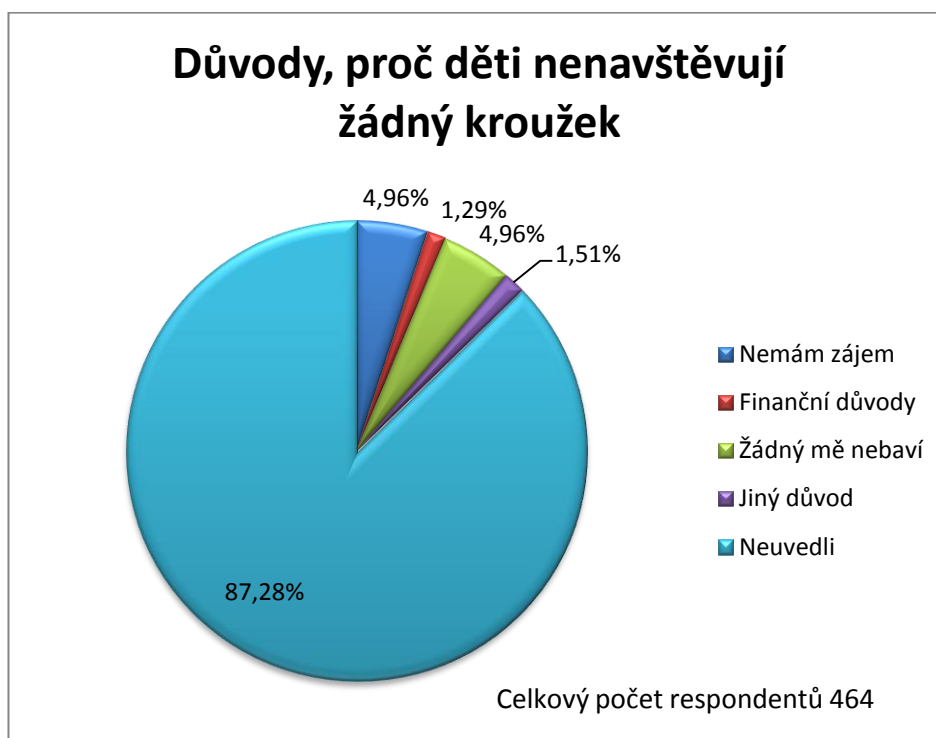
	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	178	62,90 %	99	54,70 %	277	59,70 %
Ne	8	2,83 %	9	4,97 %	17	3,66 %
Někdy	94	33,22 %	73	40,33 %	167	35,99 %
Neuvedeno	3	1,06 %	0	0,00 %	3	0,65 %
Celkem	283	100,00 %	181	100,00 %	464	100,00 %

3.8 Důvody, proč děti nenavštěvují žádný kroužek

Důvodů, proč děti nenavštěvují žádný kroužek, může být mnoho. Ať už je to nezájem ze strany dětí nebo neschopnost financovat kroužky ze strany rodičů, stojí za to, zamyslet se nad tím, proč některé děti raději tráví volný čas neorganizovaně. Odpověď přináší otázka: „*Pokud nenavštěvuješ žádný kroužek, uveď důvod.*“

Graf 6 ukazuje, že hlavním důvodem, proč děti nenavštěvují žádný z kroužků je, že nemají zájem a jsou raději sami (4,96 %) nebo že je žádný z nabízených kroužků nebaví (4,96 %). Finanční důvody brání 1,29 % dětí a 1,51 % dotazovaných uvedlo jiný důvod. Jiné důvody – nedostatek času, dojíždění, raději tráví čas s kamarády, zdravotní stav (jsem diabetik), rodiče nemají řidičský průkaz a čas. Jeden chlapec je přesvědčen, že skoro všechno se dá dělat doma. Na tuto otázku neodpovědělo 87,2 % respondentů.

Graf 6 Důvody, proč děti nenavštěvují žádný kroužek

Nejčastějším důvodem nenavštěvování kroužků u chlapců je, že je žádný z nabízených kroužků nebaví (6,22 %) a dívky jako nejčastější odpověď uváděly, že nemají zájem a jsou rády samy (4,48 %). Chlapci častěji než dívky uváděli jiný důvod (viz tabulka 14).

Tabulka 14 Důvody, proč děti nenavštěvují žádný kroužek, srovnání chlapci/dívky

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nemám zájem, jsem rád sám/sama	13	5,39 %	10	4,48 %	23	4,96 %
Finanční důvody	2	0,83 %	4	1,79 %	6	1,29 %
Žádný mě nebaví	15	6,22 %	8	3,59 %	23	4,96 %
Jiný důvod	6	2,49 %	1	0,45 %	7	1,51 %
Neuvedli	205	85,06 %	200	89,69 %	405	87,28 %
Celkem	241	100,00 %	223	100,00 %	464	100,00 %

Z tabulky 15 je zřejmé, že na venkově finanční důvody nebrání dětem v návštěvě kroužků (0 %). Finanční důvody jsou překážkou pro 2,12 % dětí z města.

Ve městě je více dětí raději samo (6,01 %) a jiné důvody uvedlo také více dětí z města. Možnost „Žádný mě nebaví“ zaškrtnlo téměř stejné procento ve městě (4,59 %) i na venkově (5,52 %).

Tabulka 15 Důvody, proč děti nenavštěvují žádný kroužek, srovnání město/ venkov

	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Nemám zájem, jsem rád sám/sama	17	6,01 %	6	3,31 %	23	4,96 %
Finanční důvody	6	2,12 %	0	0,00 %	6	1,29 %
Žádný mě nebaví	13	4,59 %	10	5,52 %	23	4,96 %
Jiný důvod	6	2,12 %	1	0,55 %	7	1,51 %
Neuvedli	241	85,16 %	164	90,61 %	405	87,28 %
Celkem	283	100,00 %	181	100,00 %	464	100,00 %

3.9 Volný čas o víkendu

Podobně, jako otázka č. 2, poskytuje informace o způsobu trávení volného času také otázka: „*Jak trávíš volný čas o víkendu?*“. Skladba dne je o sobotách a nedělích jiná než ve všední dny. Děti nejsou ve škole a většina rodičů není v zaměstnání. Tudíž mají prostor věnovat se volnočasovým aktivitám společně. Volný čas o víkendu je spíše neorganizovaný, výjimkou je čas trávený ve sportovních oddílech a kroužcích s víkendovou činností. U otázky č. 9 měli respondenti možnost zvolit více odpovědí, proto se celkový počet respondentů neshoduje s počty zaškrtnutých odpovědí.

V tabulce 16 jsou uvedeny výsledky o způsobu trávení volného času o víkendu. O sobotách a nedělích tráví volný čas s rodiči 66,81 % respondentů. Společně nakupují, sportují, jezdí na výlety, navštěvují kino, divadlo a příbuzné. Pro děti je zřejmě také důležité pobývat venku s kamarády/kamarádkami. Tuto možnost vybralo 63,15 % respondentů. 43,32 % dětí uvedlo, že sleduje televizi, 41,16 % je na počítači, kde hraje hry a surfuje po internetu. Dávají přednost pasivnímu trávení volného času před aktivním a je zde riziko vzniku patologických jevů. 30,82 % dětí se o víkendu učí, 29,53 % se věnuje četbě knih a časopisů, 26,51 % provozuje aktivity se zájmovým kroužkem nebo sportovním oddílem, 26,29 % tráví čas s prarodiči a jinou možnost zvolilo 13,36 % dotazovaných. Jiná možnost: cvičí na hudební nástroj, pomáhají doma

s úklidem, hlídají sourozence, starají se o zvířata, malují si, zpívají, tancují, poslouchají hudbu, vyrábí ze dřeva a děti z rozvedených rodin navštěvují druhého z rodičů.

Tabulka 16 Volný čas o víkendu, srovnání chlapci a dívky

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
S rodiči	137	56,85 %	173	77,58 %	310	66,81 %
U prarodičů	42	17,43 %	80	35,87 %	122	26,29 %
Doma, učím se	61	25,31 %	82	36,77 %	143	30,82 %
Doma, čtu si	42	17,43 %	95	42,60 %	137	29,53 %
Doma u TV	106	43,98 %	95	42,60 %	201	43,32 %
Doma na PC	133	55,19 %	58	26,01 %	191	41,16 %
Venku s kamarády	150	62,24 %	143	64,13 %	293	63,15 %
Aktivita s kroužkem, oddílem	65	26,97 %	58	26,01 %	123	26,51 %
Jiná možnost	29	12,03 %	33	14,80 %	62	13,36 %

Děvčata, v porovnání s chlapci, tráví o víkendu více času s rodiči a prarodiči, dále více čtou a učí se. Televizi sledují dívky stejně jako chlapci. Téměř stejné je to i v případě času tráveném venku s kamarády a kamarádkami a se zájmovým kroužkem nebo sportovním oddílem. Výrazný rozdíl mezi dívkami a chlapci je v čase tráveném na počítači. Chlapci jsou na počítači více než dívky.

Rodina se o víkendu výrazně podílí na trávení volného času svých dětí. Čas, který tráví rodiče a děti dohromady, přináší možnost společně prožitých zážitků, čímž se posilují sociální vazby v rodině.

Hodnoty relativních četností v tabulce 17 ukazují, že způsob trávení volného času o víkendu je ve městě velmi podobný jako na venkově. Ve městě, stejně jako na venkově, nejvíce dětí tráví tento čas s rodiči. Téměř stejné procento respondentů z města i z venkova, na druhém místě, uvedlo, že tráví volný čas o sobotách a nedělích venku s kamarády. Také u zbylých odpovědí jsou hodnoty relativních četností podobné.

Tabulka 17 Volný čas o víkendu ve městě a na venkově

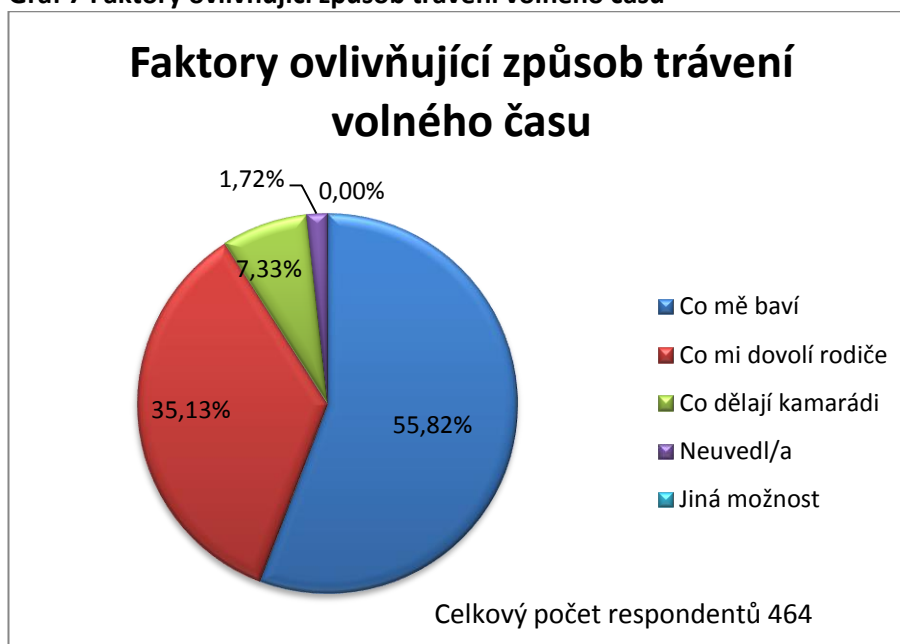
	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
S rodiči	194	68,55 %	116	64,09 %	310	66,81 %
U prarodičů	68	24,03 %	54	29,83 %	122	26,29 %
Doma, učím se	89	31,45 %	54	29,83 %	143	30,82 %
Doma, čtu si	79	27,92 %	58	32,04 %	137	29,53 %
Doma u TV	129	45,58 %	72	39,78 %	201	43,32 %
Doma na PC	121	42,76 %	70	38,67 %	191	41,16 %
Venku s kamarády	178	62,90 %	115	63,54 %	293	63,15 %
Aktivity s kroužkem, oddílem	77	27,21 %	46	25,41 %	123	26,51 %
Jiná možnost	43	15,19 %	19	10,50 %	62	13,36 %

3.10 Faktory ovlivňující způsob trávení volného času

Podobně, jako u otázky č. 5 bylo otázkou: „Podle čeho se rozhoduješ, co budeš dělat ve svém volném čase?“ zkoumáno, do jaké míry si o trávení volného času rozhodují děti samy a jak moc trávení volného času ovlivňuje rodina.

Z grafu 7 je patrné, že nejvíce dětí (58,82 %) se o tom, jak bude trávit volný čas, rozhoduje samo. Souhlas rodičů potřebuje 35,13 % dětí, 7,33 % dotazovaných se rozhoduje podle toho, co dělají jejich kamarádi/kamarádky, 1,72 % respondentů na tuto otázku neodpovědělo a jinou možnost nezaškrtl žádný z dotazovaných.

Graf 7 Faktory ovlivňující způsob trávení volného času

Většina chlapců (58,92 %) i dívek (52,47 %) z celkového počtu respondentů se o tom, co bude dělat ve svém volném čase, rozhoduje sama. Podle toho, co jim dovolí rodiče, se rozhoduje 41,26 % dívek a 29,46 % chlapců. Stejně jako u otázky č. 7 lze říci, že rodiče děvčat jsou více informováni o způsobu trávení volného času svých dětí a mají na ně stále velký vliv. 9,13 % chlapců a 5,38 % dívek se rozhoduje podle toho, co dělají kamarádi a kamarádky. Na tuto otázku neodpovědělo 6 chlapců a 2 dívky (viz tabulka 18).

Tabulka 18 Faktory ovlivňující způsob trávení volného času u chlapců a u dívek

	Chlapci		Dívky		Celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Co mě baví	142	58,92 %	117	52,47 %	259	55,82 %
Co mi dovolí rodiče	71	29,46 %	92	41,26 %	163	35,13 %
Co dělají kamarádi	22	9,13 %	12	5,38 %	34	7,33 %
Nevedl/a	6	2,49 %	2	0,90 %	8	1,72 %
Jiná možnost	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %
Celkem	241	100,00 %	223	100,00 %	464	100,00 %

Stejně jako u několika předešlých otázek, se výsledky ve městě a na venkově téměř neliší. V tabulce 19 je vidět, že ve městě si o způsobu trávení volného času rozhodují ve více než 50 % děti samy. Druhé místo zaujímá odpověď „Co mi dovolí rodiče.“ Na třetím místě jsou kamarádi a zbylí respondenti na tuto otázku neodpověděli. Podobně odpovídaly i děti z venkova.

Tabulka 19 Faktory ovlivňující způsob trávení volného času ve městě a na venkově

	Školy město		Školy venkov		Školy celkem	
	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Co mě baví	160	56,54 %	99	54,70 %	259	55,82 %
Co mi dovolí rodiče	100	35,34 %	63	34,81 %	163	35,13 %
Co dělají kamarádi	20	7,07 %	14	7,73 %	34	7,33 %
Nevedl/a	3	1,06 %	5	2,76 %	8	1,72 %
Jiná možnost	0	0,00 %	0	0,00 %	0	0,00 %
Celkem	283	100,00 %	181	100,00 %	464	100,00 %

4 Vyhodnocení výzkumných otázek

1. Výzkumná otázka: *Jakým způsobem tráví volný čas žáci 5. ročníků ZŠ v regionu Český Krumlov?*

Z odpovědí respondentů vyplývá, že žáci 5. ročníků základních škol v regionu Český Krumlov nejčastěji volný čas po skončení vyučování vyplňují návštěvou nějakého zájmového kroužku. Tráví volný čas v institucích zabývajících se zájmovou činností, tedy organizovaně. Nejčastěji navštěvovanými kroužky jsou sportovní, hudební a výtvarné, přičemž chlapci upřednostňují kroužky sportovní a děvčata zase hudební a pohybové. Dívky nejčastěji navštěvují dva a více než tři kroužky, u chlapců převažuje jeden a dva kroužky. Zajímavé je, že větší návštěvnost zájmových kroužků uvádí žáci z venkova. Zde jsou děti organizovány i v jiných zájmových kroužcích, jako jsou dobrovolní hasiči, náboženství, čtenářský a dramatický kroužek. Poměrně malé procento dětí (12,72 %) uvedlo, že nenavštěvuje žádný kroužek. Ukázalo se, že hlavním důvodem, proč děti nenavštěvují žádný kroužek, je nezájem o nabízené aktivity, nedostatek času, dojíždění, zdravotní stav a neschopnost rodičů na tyto kroužky děti dopravovat. Pouze pro 6 dětí jsou překážkou finanční důvody.

Další nejčastěji provozovanou činností je trávení volného času venku s kamarády. Děti společně nakupují, sportují, navštěvují kino, povídají si. Téměř polovina dětí se učí, více než třetina žáků sleduje televizi, hraje hry na počítači, surfuje na internetu a stejné procento dětí si čte. Mezi méně časté aktivity patří návštěva knihovny, doučování a aktivity, které děti provozují v prostředí domova (příprava na vyučování, návštěva prarodičů, domácí práce, hlídání mladších sourozenců, cvičení na hudební nástroj, hry se stavebnicemi, vyrábění, kreslení, malování, opatrování domácích mazlíčků). Pokud dívky nenavštěvují žádný zájmový kroužek nebo nejsou venku s kamarády, věnují se více četbě, učí se, a chodí do knihovny, kdežto chlapci se více dívají na televizi a tráví čas na počítači.

O víkendech nejvíce dětí tráví volný čas s rodiči. Společně sportují, nakupují, navštěvují příbuzné, kino, divadlo a jezdí na výlety. Stejnou měrou uváděly také čas trávený venku s kamarády. Pasivnímu trávení volného času o víkendu dává přednost téměř polovina dětí, sleduje televizi a je na počítači (surfuje po internetu, hraje hry).

Třetina dětí se doma učí nebo si čte a stejně tak odpověděla třetina dotazovaných, kteří jsou o víkendu u prarodičů nebo se věnují aktivitám se zájmovým kroužkem.

Stejně jako ve všední dny se děti věnují i jiným aktivitám. Jsou to např. domácí práce, cvičení na hudební nástroj, hlídání mladších sourozenců, malování, tancování, poslech hudby, starání se o domácí mazlíčky. Některé děti z rozvedených rodin navštěvují druhého z rodičů.

Děvčata, v porovnání s chlapci, tráví o víkendu více času s rodiči a prarodiči. Výrazný rozdíl je vidět také v čase stráveném na počítači. Chlapci jsou na počítači více než dívky.

2. Výzkumná otázka: *Jakým způsobem se rodina podílí na trávení volného času svých dětí?*

Výzkum ukázal, že rodina se výrazně podílí na trávení volného času svých dětí, především o víkendu. Nadpoloviční většina dětí (nejvíce z dotazovaných) uvedla, že tráví čas společně s rodiči, přičemž děvčata tuto možnost uváděla častěji než chlapci. Ve všední dny je situace méně příznivá, rodiče tráví s dětmi podstatně méně času než o víkendu. Přesto rodina do jisté míry ovlivňuje volnočasový život svých dětí, třeba při výběru zájmových kroužků. Přes 20 % dětí, z celkového počtu dotazovaných, uvedlo, že jim s výběrem pomáhají rodiče. Také informovanost rodičů je uspokojivá. Více než polovina dětí informuje rodiče o tom, co ve volném čase dělá. Volný čas dětí je ovlivněn i tím, co dětem dovolí rodiče. Více než třetina dotazovaných uvedla, že o tom, co bude dělat ve svém volném čase, záleží na rodičích. Dívky jsou v tomto ohledu více pod kontrolou rodičů než chlapci. Slabý vliv rodiny se ukázal v návštěvnosti kroužků společně s rodiči. Pouze 49 dětí z celkového počtu dotazovaných navštěvuje zájmový kroužek v doprovodu rodičů.

3. Výzkumná otázka: *Do jaké míry si volný čas organizují děti samy?*

Děti na přelomu mladšího a staršího školního věku už si o náplni svého volného času více rozhodují samy, přesto je vliv rodiny stále u většiny dětí výrazný. Ve všední dny si děti organizují volný čas převážně samy, bez přítomnosti rodičů. Nejčastěji navštěvují volnočasové instituce, pobývají venku s kamarády a kamarádkami, učí se,

sledují televizi, surfují na internetu nebo hrají hry na počítači. Také o výběru kroužků si rozhoduje převážná většina dotazovaných sama.

O víkendu je situace odlišná. Volný čas z velké části ještě organizují dětem rodiče. Stejnou měrou děti uváděly, že tráví o víkendu čas s kamarády a kamarádkami. Děvčata, ve srovnání s chlapci, stále více tráví o víkendu čas s rodinou.

5 Diskuze

V této kapitole se pokusíme zrekapitulovat teoretické poznatky a zajištěné výsledky výzkumu.

S ohledem na to, že dotazníky vyplňovaly děti, je nutné počítat s tím, že odpovědi, nemusí být vždy pravdivé a že na některé otázky děti odpovídaly tak, jak si myslí, že by to mělo být správně. Proto i výsledky výzkumného šetření mohou být částečně zkreslené.

Nevýhodou dotazníkové metody je to, že mnohdy nezjišťuje, jací respondenti ve skutečnosti jsou, ale pouze to, jak se vidí sami, nebo chtějí, aby byli viděni.¹¹⁸

Obecně lze říci, že mladší děti tráví volný čas především s rodiči, prarodiči a sourozenci. Toto období se vyznačuje výrazným vlivem rodiny na dítě. Děti se učí hospodařit s volným časem, získávají motivaci a osvojují si způsoby trávení volného času. S přibývajícím věkem slábne vliv rodiny a čas trávený s rodiči nahrazují kamarádi. Děti si chtějí více rozhodovat o tom, co budou dělat ve svém volném čase, jsou samostatnější a vyhledávají sociální kontakty i mimo rodinu.¹¹⁹

Z výzkumu je patrné, že žáci 5. ročníků základních škol v regionu Český Krumlov, si volný čas organizují převážně samy. Vliv rodiny slábne, ale není zanedbatelný. Více než polovina dětí si o náplni volného času rozhoduje sama podle toho, co je baví. Ve všední dny je nejvíce dětí organizováno v nějakém zájmovém kroužku, který si většina vybírá sama podle svých zálib. Nejčastěji navštěvují sportovní, hudební a výtvarné kroužky, načež chlapci upřednostňují sportovní aktivity a děvčata hudební a pohybové. O víkendech je situace jiná. Většina rodičů není v zaměstnání a má více prostoru trávit volný čas společně se svými dětmi. Nadpoloviční většina dětí tuto skutečnost potvrdila a o víkendu s rodiči sportuje, nakupuje, navštěvuje příbuzné, divadlo, kino, jezdí na výlety apod. K dalším nejčastěji uváděným činnostem, jak o víkendu, tak ve všední dny, patří pobyt venku s kamarády. Společně si povídají, nakupují, sportují a navštěvují kino.

¹¹⁸ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 163–164.

¹¹⁹ NIDM. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* [online]. Praha: NIDM, 2011, s. 113, [cit. 8. 4. 2017]. Dostupné na [www: http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf](http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf).

Kamarádi jsou důležitými aktéry v životě dětí. Vzájemná interakce ovlivňuje socializační proces a může kompenzovat pocity citového strádání. Potřeba navazovat neformální mezilidské kontakty, je přirozenou potřebou člověka. Děti mohou mezi kamarády projevat svůj názor a mají možnost mluvit otevřeně. Ovšem v některých případech může docházet ke vzniku skupin s antisociálním a delikventním chováním.¹²⁰

Ve volném čase dětí mají své místo také televize a počítač. Nesporně vstupují do života každého z nás. Jsou fenomény dnešní doby, kteří charakterizují, tvoří a stále ovlivňují společnost.¹²¹

O víkendu mají děti větší prostor pro sledování televize, protože nemají školu, televize vysílá více pořadů určených dětem, proto není divné, že čas trávený u televize o víkendu je delší než ve všední dny. Výsledky výzkumů (NIDM, 2011) ukazují, že podobné je to i v případě času stráveném na počítači. 27 % dětí ve věku 10–12 let je na počítači denně.¹²²

Výzkum prokázal, že v případě sledování televize a trávení času u počítače, se o víkendech tato doba markantně prodlužuje. Přes 40 % dětí se o víkendu dívá na televizi a stejné procento dětí je na počítači. Převyšují tak počet dětí, které se o víkendu učí (30,82 %), čte si (29,53 %), je u prarodičů (26,29 %) nebo provozuje aktivitu se zájmovým kroužkem či sportovním oddílem (26,51 %). Zde bychom si mohli položit několik otázek. Jaké programy v televizi děti sledují? Jaké internetové stránky navštěvují? S kým si chatují? Jsou hry, které hrají, vhodné a přiměřené jejich věku? Zasahují rodiče do těchto činností? Otázek by vyvstalo nesporně daleko více, ale uvedené otázky nejsou předmětem této práce. Mohou být námětem a inspirací pro další výzkum v oblasti volnočasového chování dětí.

¹²⁰ NIDM. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* [online]. Praha: NIDM, 2011, s. 115, [cit. 2017–04–08]. Dostupné na www: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>.

¹²¹ SAK, Petr a Karolína SAKOVÁ. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004, s. 93.

¹²² NIDM. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6–15 let* [online]. Praha: NIDM, 2011, s. 94–95, [cit. 8. 4. 2017–04–08]. Dostupné na www: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>.

6 Závěr

Cílem diplomové práce bylo prozkoumat a zpracovat problematiku volnočasových aktivit v Českém Krumlově a okolí a poskytnout přehled o způsobu trávení volného času žáků 5. ročníků základních škol v daném regionu.

Teoretická část přinesla vhled do tematiky volného času a volnočasových aktivit se zohledněním zaměřenosti na žáky 5. ročníků základních škol, vymezení pojmu rodiny, jejích funkcí a jejího významu. Úvodní kapitola vymezuje pojem volný čas a souvislost tohoto pojmu s pojmem výchova. Součástí jsou podkapitoly, které se věnují funkcím, cílům, podmínkám, prostředkům a požadavkům na výchovu ve volném čase, v době mimo vyučování. Další část je zaměřena na charakteristiku osobnosti dítěte mladšího školního věku, zejména na tělesný a pohybový vývoj, psychický (rozumový, citový a volní) vývoj a v neposlední řadě i na sociální vývoj. Závěrečná kapitola teoretické části je věnována způsobu trávení volného času, tedy volnočasovým aktivitám a obsahu výchovy ve volném čase. Vysvětluje rozdíl mezi volným časem tráveným organizovaně a neorganizovaně. Závěr je zaměřen na rodinu, jež je primárním prostředím, které ovlivňuje dítě ve výběru a způsobu trávení volného času a na instituce, ve kterých je volný čas zhodnocován.

Náplň volného času dětí ve městě a na venkově se do jisté míry liší, zejména v dostupnosti a nabídce volnočasových aktivit. Chlapci také vyplňují volný čas jiným způsobem než dívky. V období přechodu z mladšího na starší školní věk se uvolňují doposud velmi úzké vazby mezi rodiči a dětmi a závislost na rodině už není tak velká. Přesto rodina velkou měrou ovlivňuje a přispívá k tomu, jak děti vyplňují svůj volný čas.

Empirická část diplomové práce vychází ze stanovených cílů. Pro řešení výzkumných cílů byly stanoveny tři výzkumné otázky. *Jakým způsobem tráví volný čas žáci 5. ročníků ZŠ v regionu Český Krumlov? Jakým způsobem se rodina podílí na trávení volného času svých dětí? Do jaké míry si volný čas organizují děti samy?*

Jako hlavní výzkumnou metodu jsem zvolila dotazník, který se skládal z deseti výzkumných otázek. Do výzkumu se zapojilo 25 základních škol. Deset z nich byly městské školy a zbylých patnáct škol zastupovaly školy venkovské. Před rozesláním dotazníků na všechny základní školy, byl proveden předvýzkum na jedné základní škole z důvodu ověření, zda jsou takto položené otázky v dotazníku dětem jasné a že je

chápou ve stejném významu. V empirické části je také blíže specifikován region Český Krumlov. Výzkumu se zúčastnilo 464 žáků 5. ročníků základních škol v Českém Krumlově a okolí. Sběr dat probíhal v prosinci 2016 a v lednu 2017.

Výzkum prokázal, že žáci 5. ročníků v regionu Český Krumlov ve všední dny nejčastěji vyplňují volný čas návštěvou nějakého zájmového kroužku, tedy organizovaně. O víkendu tráví nejvíce času s rodinou. Už z těchto dvou skutečností lze usoudit, že způsob trávení volného času je u těchto dětí uspokojivý a že rodina stále ovlivňuje volný čas svých dětí. Blíže jsou výsledky výzkumu popsány v kapitole 4 Vyhodnocení výzkumných otázek a následně v diskuzi.

Výzkum přinesl mnoho informací o tom, jak děti tráví volný čas. Dozvěděli jsme se, jaké aktivity upřednostňují, kdo ovlivňuje způsob jejich volnočasového chování, co jim brání ve smysluplném naplňování volného času a co je rozhodujícím faktorem při výběru a způsobu trávení volného času.

Seznam použitých zdrojů

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. 2. upr. a dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001, 175 s. ISBN 80-86384-00-4.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

HÁJEK, Bedřich a Jiřina PÁVKOVÁ. *Školní družina*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011, 151 s. ISBN 978-80-7367-900-2.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-7178-927-5.

HOFBAUER, Břetislav a Michal KAPLÁNEK. *Kapitoly z pedagogiky volného času: soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010. Opuscula, 164 s. ISBN 978-80-7394-240-3.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. Praha: Tauris, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011, 187 s. ISBN 978-80-247-3875-8.

SKALKOVA, J., et al. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha: SPN, 1983. 208 s. ISBN 14-411-83.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada), 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

SAK, Petr a Karolína SAKOVÁ. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004, 240 s. ISBN 80-86320-332.

MANNIOVÁ, Jolana. *Kapitoly z pedagogiky I*. Bratislava, 2004, 168 s. ISBN 80-968956-2-1.

SPOUSTA, Vladimír. *Teoretické základy výchovy ve volném čase: (Úvod do studia pedagogiky volného času) : [Určeno pro stud. fak. pedagog. MU v Brně]*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, 173 s. ISBN 80-210-1007-x.

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita, 2001, 46 s. ISBN 80-7083-495-1.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011, 101 s. ISBN 978-80-7315-223-9.

Internetové zdroje:

NIDM. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6 – 15 let* [online]. Praha: NIDM, 2011, [cit. 2016–03–10], 172 s. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1310479648.pdf>.

Děti v ringu dnešního světa. *Hodnotová orientace dětí 6– 15 let* [online]. Praha: NIDM, 2012, [cit. 2016–03–10], 98 s. Dostupné z: [http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/hledat?q=d %C4 %9Bti+v+ringu+dne %C5 %A1n %C3 %ADho+sv %C4 %9Bta](http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/hledat?q=d%C4%9Bti+v+ringu+dne%C5%A1n%C3%ADho+sv%C4%9Bta)

Základní umělecká škola v Českém Krumlově: *Školní vzdělávací program ZUŠ*. [online]. [cit. 2016– 03– 30], 138 s. Dostupné z: https://drive.google.com/file/d/0B_Lmju1o9LyXal9UWXlpOUZ5X2M/view?pref=2&pli=1

Český Krumlov – představení. In: *ČESKÉ DĚDICTVÍ UNESCO*. [online]. [cit. 2017– 02– 25]. Dostupné z: <http://www.unesco-czech.cz/cesky-krumlov/predstaveni/>

Charakteristika okresu Český Krumlov. In: *Český statistický úřad*. [online]. [cit. 2017– 03– 06]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xc/charakteristika_okresu_ck

Jazyková škola: *Jazykové kurzy*. [online]. [cit. 2017– 02– 27]. Dostupné z: <http://js.sophia-cb.cz/kurzy/jazykove-kurzy-pro-deti-a-mladez.html>

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání*. In *Asociace základních uměleckých škol České Republiky* [online]. Praha: VUP, 31. 5. 2010 [cit. 2017– 04– 11], 59 s. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/31244/>

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro jazykové školy s právem státní závěrečné zkoušky* [online]. Praha: VUP, 2009 [cit. 2017– 04– 11]. 57 s. Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPJS_vup_pv_050509.pdf.

Přílohy:

Příloha 1 Dotazník pro žáky

Milé žákyně, milí žáci,
jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku k mé diplomové práci na téma: Způsob trávení volného času žáků 5. ročníku základních škol v Českém Krumlově a okolí. Dotazník je anonymní a výsledky použiji pouze pro svou diplomovou práci. Odpovědi prosím zakroužkujte, případně svou odpověď doplňte.
Děkuji za Váš čas a spolupráci.
Martina Koritarová

1. Pohlaví

- a) chlapec b) dívka

2. Co pravidelně děláš po skončení vyučování? Můžeš vybrat více odpovědí.

- a) jdu ven s kamarády/kamarádkami (povídání, nakupování, sportování, návštěva kina)
b) dívám se na televizi
c) jsem na počítači, hraji hry, surfuji po internetu
d) čtu si
e) učím se
f) chodím do knihovny
g) navštěvuji družinu, školní klub
h) navštěvuji nějaký kroužek
i) jiná možnost – jaká?

.....
.....

Pokud navštěvuješ nějaký kroužek, pokračuj, prosím, ve vyplňování dále.

3. Kolik kroužků navštěvuješ?

- a) jeden
b) dva
c) tři
d) více

4. Jaký kroužek navštěvuješ? Svou odpověď, prosím, zakroužkuj a doplň (např. fotbal, klavír, angličtina, tanec atd.). Můžeš vybrat více odpovědí.

- a) sportovní
- b) pohybový

- c) turistický
- d) hudební
- e) přírodovědný
- f) pracovní – technický
- g) výtvarný
- h) jazykový
- i) jiný – jaký?

5. Kdo ti pomáhá s výběrem kroužků?

- a) vybírám si je sám podle toho, co mě baví a zajímá
- b) vybírám si je podle toho, kam chodí mí kamarádi/kamarádky
- c) rodiče
- d) pan učitel/paní učitelka
- e) někdo jiný – kdo?

6. Navštěvuješ nějaký kroužek společně s rodiči?

- a) ne
- b) ano, jaký?

7. Jsou rodiče informováni o tom, co děláš ve svém volném čase?

- a) ano
- b) ne
- c) někdy ano, někdy ne

8. Pokud nenavštěvuješ žádný kroužek, uveď důvod.

- a) nemám zájem, jsem rád/ráda sám/sama
- b) kroužky se musí platit, finanční důvody
- c) žádný z nabízených kroužků mě nebaví
- d) jiný důvod – jaký?
.....
.....

9. Jak trávíš volný čas o víkendu (sobota a neděle)? Můžeš vybrat více odpovědí.

- a) s rodiči (návštěvy příbuzných, kino, divadlo, výlety, sportování, nákupy, atd.)
- b) u prarodičů
- c) doma, učím se
- d) doma, čtu si
- e) doma, dívám se na televizi
- f) doma, jsem na počítači, hraji hry, surfuji po internetu

- g) jsem venku s kamarády/kamarádkami
- h) aktivitami se zájmovým kroužkem nebo sportovním oddílem (turistické vycházky, sportovní zápasy atd.)
- i) jiná možnost – jaká?

.....
.....

10. Podle čeho se rozhoduješ, co budeš dělat ve svém volném čase?

- a) podle toho, co mě baví a co chci sám/sama
- b) podle toho, co mi dovolí rodiče
- c) podle toho, co dělají kamarádi/kamarádky
- d) jiná možnost – jaká?

.....
.....

Děkuji za vyplnění dotazníku 😊